

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Trest smrti versus právo na život

Simona Techlová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Trest smrti versus právo na život

Simona Techlová

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Jakoubková Budilová, Ph.D

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda srdečně poděkovala vedoucí mé práce paní doktorce Lence Jakoubkové Budilové za odborné vedení, cenné rady, věcné připomínky, trpělivost a v neposlední řadě také za podporu, jež mi poskytla. Mé poděkování patří i respondentům za jejich ochotu, otevřenost a věnovaný čas.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÁ ČÁST	2
2.1 Trest	4
2.1.1 Pojem trestu	4
2.1.2 Smysl a účel trestu	4
2.2 Trest smrti v současnosti	5
2.2.1 Abolicionisté	5
2.2.2 Retencionisté	5
2.2.2.1 USA	7
2.2.2.2 Írán	8
2.2.2.3 Čínská lidová republika	9
2.3 Trest smrti a právo na život v českém právním řádu	10
2.4 Argumenty pro trest smrti	12
2.4.1 Argument pojistky	12
2.4.2 Argument odplaty	12
2.4.3 Argument odstrašení	13
2.4.4 Ekonomické hledisko	13
2.5 Argumenty proti trestu smrti	14
2.5.1 Politické zneužití a diskriminace	14
2.5.2 Porušení práva a život	14
2.5.3 Justiční omyly	15
2.5.4 Nemožnost nápravy	15
2.6 Způsoby vykonání trestu smrti	16
2.6.1 Historie	16
2.6.2 Současnost	18

2.7 Alternativy trestu smrti.....	21
2.7.1 Dlouhodobý trest odnětí svobody	22
2.7.2 Trest odnětí svobody na doživotí	22
2.8 Právo na život.....	23
2.8.1 Stručná historie práva na život	23
2.8.2 Organizace zabývající se lidskými právy.....	25
3 EMPIRICKÁ ČÁST	27
3.1 Cíle výzkumu	27
3.2 Metodologie výzkumu	27
3.3 Výzkumný vzorek.....	28
3.4 Průběh sběru a analýzy dat	30
3.5 Interpretace dat.....	32
3.5.1 Trest a jeho účel ve společnosti	32
3.5.2 Přísnost versus jistota trestu	33
3.5.3 Trest smrti.....	35
3.5.4 Argumenty užívané pro trest smrti	38
3.5.5 Argumenty užívané proti trestu smrti.....	39
3.5.6 Výjimky při udělování trestu smrti.....	44
3.5.6.1 Děti.....	44
3.5.6.2 Těhotné ženy	46
3.5.6.3 Psychicky nemocní	47
3.5.7 Způsoby vykonání trestu smrti	49
3.5.8 Vězeňství.....	51
3.5.8.1 Funkce vězení, jeho vliv na člověka	51
3.5.8.2 Propuštění z vězení, znovuzачlenění člověka do společnosti.....	54
3.5.9 Jedinec a jeho práva versus společnost	56
3.5.10 Hodnota života ve vnímání lidí	58

4 ZÁVĚR	60
5 RESUMÉ	64
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	65
6.1 Literatura	65
6.2 Prameny	68
7 PŘÍLOHY	70
7.1 Příloha č.1: Přehled zemí s nejvyšším počtem exekucí.....	70
7.2 Příloha č. 2: Stoupající trend abolicionismu	71
7.3 Příloha č.3: Seznam zemí, které zrušily trest smrti za všechny zločiny	71
7.4 Příloha č. 4: Seznam zemí, které zrušily trest smrti za běžné zločiny	72
7.5 Příloha č. 5: Seznam zemí, které zrušily trest smrti v praxi... 72	72
7.6 Příloha č. 6: Seznam zemí, které zachovávají trest smrti	73

1 ÚVOD

Každá kultura je jedinečná, a proto v každé mají různé fenomény svou specifickou podobu a místo. Fungující sociální kontrola určuje žádoucí jednání, přičemž nežádoucí je trestáno formálními i neformálními sankcemi, aby bylo možné udržet řád a stabilitu společnosti. Ve své práci se budu zabývat převážně formálními sankcemi, tj. právním systémem, ale ani neformální sankce (kritika, odsouzení) nezůstanou opomenuty.

V mé bakalářské práci se prolíná problematika lidských práv, života a smrti s problematikou sankcí, sociální kontroly a ochrany společnosti. Práce je členěna na teoretickou a empirickou část. V teoretické části nastíním čtenáři některé vybrané otázky, jimiž se zabývá subdisciplína sociální a kulturní antropologie - antropologie práva. Dále se budu zabývat pojmem trest a samotným trestem smrti, kdy se zaměřím na jeho existenci v různých zemích světa. Budu se zaobírat taktéž vznášenými argumenty pro a proti trestu smrti, způsoby vykonání exekuce a alternativami tohoto trestu. Zaměřím se na postavení trestu smrti a lidských práv v českém právním řádu. Důležité bude i stručně shrnout zárodky lidských práv a jejich vývoj historií. Na závěr teoretické části poskytnu čtenáři přehled významných organizací angažujících se v oblasti lidských práv.

Druhá část mé bakalářské práce je založena na kvalitativním výzkumu. Cílem výzkumu je zjistit, co vypovídají argumenty respondentů o lidských právech v kontextu zájmů společnosti - zda mají být základní lidská práva vždy nadřazena zájmům společnosti či nikoli. V úvodu empirické části vysvětlím, proč jsem zvolila kvalitativní výzkum i danou metodu sběru dat - polostrukturovaný rozhovor. Dále zdůvodním výběr svého vzorku a nastíním průběh sběru a analýzy dat. Na závěr budu interpretovat zjištění.

2 TEORETICKÁ ČÁST

Právo se stalo neoddělitelnou součástí každé kultury, je to fenomén, který se mění, jelikož jsou jeho nositelem lidé. Není to jen rigidní systém pravidel oddělený od kultury, jeho struktura je proměnlivá (Pospíšil 1997: 5–8).

Právo je především v západních společnostech hojně diskutovaným pojmem, a proto existuje mnoho teorií jeho vzniku. Teorie vycházející z kulturní evoluce tvrdí, že právo vzniká pouze v komplexních¹ společnostech. V lovecko-sběračských skupinách právo neexistuje, sociální konformita je udržována pomocí zvyku. Představiteli tohoto směru z řad antropologů jsou např. W. H. Rivers, L. T. Hobhouse, S. Hartland (Pospíšil 1997: 14).

Představitelé jiné teorie promýšleli právo tak, aby bylo co nejuniverzálnější, vycházelo z přísných kritérií a především ze západní tradice. Problematická byla ovšem jeho aplikovatelnost na primitivní společnosti (Pospíšil 1997: 14–15). Radcliffe-Brown dokonce tvrdil, že některé společnosti právo a právní sankce vůbec nemají. Jednotlivci se řídí zvyky a úmluvou, které jsou vymáhány sankcemi, nikoli však právními, nýbrž rituálními, které vedou k očištění celé společnosti (Radcliffe-Brown 1952: 212–213).

Etnocentrické vnímání práva vyvolalo nesouhlas a zformování další teorie. Ta se pokouší nahlížet na právo z perspektivy emic a tím, že odmítá pojmy a teorie perspektivy etic, se stává kulturně solipsistickou, což je její největší slabinou. Nemůže tedy kompletně postihnout jiné než partikulární nativní právní systémy (Pospíšil 1997: 15–16).

Další teorie se snaží být mezikulturně komparativní. Stala se ale nepoužitelná, jelikož využívá pro definici práva pouze jediné kritérium, které často bývá nejednoznačné a nepřesné (Pospíšil 1997: 18).

¹ Někdy se dokonce vztahuje jen na stratifikované nebo civilizované společnosti.

Právo může být také definováno jako souhrn několika atributů (kritérií), přičemž jeden z nich by měl být dominantní a měl by náležet pouze a jen doméně práva. Existují prvky, bez kterých právo nemůže existovat a které ve svém souhrnu představují autoritu. Tou je pro Pospíšila jedinec nebo skupina jedinců (Pospíšil 1997: 18–19).

Forem práva může být několik. Na Západě se klade důraz především na abstraktní pravidla, zejm. písemně kodifikovaná. Toto pojetí práva se vyvinulo v extrémní legalismus, tedy v doktrínu, která považuje abstraktní pravidla za jediný pramen práva, jenž zahrnuje veškeré sociálně nepřípustné jednání. Soudce má za úkol pouze aplikovat sankce dle trestního zákoníku, nikoli zajišťovat spravedlivý soud, protože nepřihlíží k jiným faktům než k právním znakům případu, rozsudku a sankcím. Legalisté nepřipouštějí omylnost abstraktních pravidel, a protože se kultura neustále mění, vymýšlejí analogie², které umožňují vtěsnat do zákoníku nové situace. Nedostatkem pojetí práva coby abstraktní formy pravidel tkví v jeho použití – vztahuje se především na evropské právo, není univerzální (Pospíšil 1997: 21–24).

Jiná forma práva, behavioristická, vychází z principů, které lze vyzorovat při studiu chování člověka. Je značně problematická vzhledem k tomu, že chování a prestiž lidí se různí. Chování není ideální, extrémně se liší, proto není možné ho zprůměrovat a vytvořit tak podle něj právo (Pospíšil 1997: 28–30).

Pospíšil vidí jako analyticky nejvhodnější formu práva, která vychází ze skutečných právních rozhodnutí, tedy ze zkoumání případových studií. Důraz je kladen na to, kdo v rámci sociální struktury rozsudky vynáší. Principy rozhodnutí umožní ustavit univerzální formu práva a komparovat různé kultury a společnosti. Jedná se o tzv. živé právo, které odráží právní i společenské změny, přičemž v tomto případě

² Legalisté přišli s dvěma druhy analogií - analogií zákona a analogií práva. První je založena na fikci a připodobnění k obdobnému případu, druhá je založena na principu celého právního systému.

neexistují žádné společnosti bez práva, dokonce v každé z nich existuje právních systémů hned několik. Hlavními atributy práva jsou autorita, univerzální použitelnost, závazek a sankce (Pospíšil 1997: 30–53).

2.1 Trest

2.1.1 Pojem trestu

Trestem se rozumí úmyslně způsobená újma, která je pachateli uložena autoritou a je zdůvodněna přestupkem proti právním normám. České trestní právo se řídí několika zásadami. Zásada zákonnosti zaručuje, že člověk může být odsouzen pouze za takový zločin a k takovému trestu, který stanoví zákon státu. Zásada demokratismu stanovuje, že před zákonem jsou si všichni rovni. Princip humanismu odmítá kruté či nepřiměřené trestní sankce, lidská důstojnost nesmí být ponížena (Novotný et al. 2010: 249–251). Můžeme ovšem namítnout, že pachatel sám poníží svou lidskou důstojnost ve chvíli, kdy páchá trestný čin, proto by bylo na místě dodat, že v zásadě humanismu se jedná především o zbytečné ponížení lidské důstojnosti (Novotný 1969b: 34). Trestní právo bude vždy zasahovat do práv a svobod člověka. Je toto spravedlivé v případě, že se pachatel vystavuje takovému riziku úmyslně?

2.1.2 Smysl a účel trestu

Názory na účel a smysl trestu se různí podobně jako argumenty pro a proti trestu smrti. Trest by měl být mírný či přísný do takové míry, aby byl spravedlivý. Je ukládán s ohledem na veřejný zájem. V preindustriálních společnostech přebírala moc nad tresty lokální komunita, dnes má tuto výsadu stát, jenž bere zločiny jako útoky na sebe sama. Společnost určuje pravidla a hodnoty, které, v případě jejich porušení, potvrzuje právě uložením trestu (Jandourek 2011: 131–132). Jeho účel proto spočívá v udržení společenského řádu.

Významný středověký myslitel Tomáš Akvinský spatřuje účel trestu v odplatě za spáchané zlo a ve snaze napravit obecně celou společnost, nikoli konkrétně pachatele. Ve středověku hrálo v problematice trestání zásadní roli transcendentno. Pokud se jednalo o závažnější zločiny, o kterých společnost mohla jen stěží rozhodnout, byla poprava vykonána coby důsledek vyšší, boží spravedlnosti (Lata 2007: 13–14).

Trest může být také chápán jako msta, což můžeme pozorovat zejména za dob absolutismu. Trestný čin byl považován za útok na panovníka, který se poté pachateli pomstil jménem majestátu (Lata 2007: 14). V současné době se požadavek pomstít zločin také objevuje. Zejména pozůstalí si ve svém zármutku přejí pomstít smrt svých nejdražších.

2.2 Trest smrti v současnosti³

2.2.1 Abolicionisté

V současné době se trest smrti neprovádí ve 140 státech, tedy zhruba ve dvou třetinách světa. Trest smrti za „obvyklé“ zločiny⁴ zrušilo 9 států a za veškeré zločiny 96 států. Dále existuje 35 zemí, kde není dle práva trest smrti zakázán, ale v praxi se vůbec neprovádí. Zbývá 58 států, jež mají tento druh trestu zakotven v zákoně a také ho využívají (Amnesty International 2011: 44).

2.2.2 Retencionisté

V současnosti poměrně velký počet států stále trest smrti praktikuje. Pro detailnější náhled jsem zvolila tři země – USA, Írán a Čínskou lidovou republiku. Ty se od sebe liší v mnoha ohledech, a to zejména kulturně, historicky a geograficky, všechny stojí na pomyslném žebříčku počtu vykonaných exekucí na nejvyšších příčkách.

³ Přehled viz přílohy č.1 až č.6

⁴ Obvyklé zločiny, z anglického „ordinary crimes“ - všechny běžné zločiny, za které retencionisté popravují, např. vražda.

Organizace spojených národů, jíž jsou všechny výše uvedené země členy, ustanovila *Záruky ochrany práv osob čelících trestu smrti*.⁵ V rezoluci Valného shromáždění OSN pak vyzvala státy k jejich dodržování a ideálně i ke snižování počtu rozsudků smrti s výhledem na jejich zrušení. *Záruky* se týkají několika následujících bodů. Trest smrti lze udělit pouze a jen za trestné činy výslovně uvedené v době jejich spáchání v trestním řádu dané země. Vina musí být prokazatelná, založená na jasných a usvědčujících důkazech. Celé soudní řízení musí být spravedlivé a každý člověk má právo odvolání k vyšší instanci. Následně musí mít právo zažádat o milost či zmírnění trestu. Pokud jsou vyčerpány veškeré možnosti odvrácení rozsudku, následuje exekuce, během které musí odsouzený trpět co nejnižší měrou (Hood 1996: 81–129).

Dalším požadavkem *Záruk* je „zvýhodnění“ určitých skupin lidí při udílení rozsudků. K trestu smrti nesmějí být odsouzeni lidé, kteří v době spáchání zločinu nedovršili 18 let či překročili určitou věkovou hranici. Tato hranice je např. v Mexiku nastavena na 60 let, v Rusku, Litvě, Estonsku na 65, v Súdánu na 70 let. Dále nesmějí být popravovány těhotné ženy a matky s čerstvě narozenými dětmi. Mongolsko zakazuje vykonávat exekuce žen jakéhokoli věku či stavu. Jakmile žena porodí, kuvajtské zákonodárství okamžitě mění její rozsudek smrti na trest odnětí svobody na doživotí. Některé země (Indonésie, Egypt, Jemen aj.) udržují u žen těsně po porodu několikadenní či několikaměsíční odklad popravu a po uplynutí této doby exekuci provedou (Hood 1996: 91–92).

Zákaz exekucí propaguje OSN i v případech duševně nemocných. Při vynášení rozsudku se mentální retardace a psychická nebo emocionální porucha zvažují jako polehčující faktor. Může se stát, že nemocný nedokáže zhodnotit své jednání a není si vědom rozporu s právem. Takové situace musí posoudit psychiatr, přičemž v mnohých

⁵ Dále jen „Záruky“.

případech je zjištění skutečného psychického stavu člověka velmi obtížné. Proto je hůře prokazatelné, zda byl v některém státě popraven člověk s vážnou duševní poruchou (Hood 1996: 93–96).

2.2.2.1 USA

Ve Spojených státech amerických je trest smrti zakotven v právu, přičemž se vcelku hojně využívá. Ve srovnání s historií se nyní odsuzuje k exekuci mnohonásobně více lidí. Veřejnost má za to, že většina Američanů trest smrti podporuje, a výzkumy ukazují, že většina skutečně s trestem smrti souhlasí. Ovšem souhlasit neznamená preferovat. Dotyční mohou nakonec při výběru volit spíše uvěznění než samotný trest smrti (Bedau 2004: 207).

Nejvyšší soud v USA zakazuje popravy psychicky narušených jedinců, přesto k nim evidentně dochází. Afro-Američan Holly Wood byl popraven ve svých 50 letech, přestože vykazoval známky psychické poruchy. Posudky a důkazy o jeho duševním zdraví byly zřejmě zanedbány (Amnesty International 2011: 16).

Největší současný problém trestu smrti v USA tkví v nefungujícím soudním systému. Nikdo není schopen zaručit, že všechny rozsudky smrti pozbývají veškerých pochybení a nemůže být popraven žádný nevinný člověk (Bedau 2004: 209). Dokládá to i nedávno diskutovaný případ Anthonyho Gravesa. Ten byl v USA v roce 1994 odsouzen k trestu smrti za šestinásobnou vraždu. Po několikaletém přezkoumání důkazů vyšlo najevo, že usvědčující důkazy jsou falešné. Graves byl roku 2010 zproštěn viny a propuštěn. Stal se tak 138. člověkem (od roku 1973), jenž byl nespravedlivě odsouzen k trestu smrti a následně zproštěn viny (Amnesty International 2011: 15).

Vzhledem k rozvinutému administrativnímu členění USA, kdy se každý stát řídí vlastními zákony, existuje široká škála zločinů, za které je možno člověka odsoudit k trestu smrti. Především se jedná o vraždy, ať

už plánované nebo následující po jiném zločinu (např. únosu), dále vzdušné pirátství, velezradu aj. (Bedau 1997a: 36–38). Praktikuje se především usmrcení injekcí, v plynové komoře a na elektrickém křesle (Monestier 1998: 396).

2.2.2.2 Írán

Islámský trestní zákoník rozděluje tresty na několik druhů, přičemž se odlišují formou a (ne)možností prominutí. Tresty *hodood* jsou určovány islámským právem šaría, nejsou prominutelné, není možnost je změnit. *Qesas* se řídí heslem „oko za oko“. *Diyeh*, stejně jako *hodood*, určuje šaría. Jedná se o systém peněžitých trestů, který odškodňuje oběti, popř. pozůstalé. Tresty *ta'zirat* udělují soudy a mohou zahrnovat uvěznění či bičování. Posledním typem jsou *odstrašující tresty*, které uděluje stát. Zahrnují vězení, ukončení podnikání nebo exil (International Federation for Human Rights 2009: 10).

Írán se řadí na první příčku pomyslného žebříčku poprav mladistvých a dětí. Přestože íránské autority tvrdí, že není možné popravit člověka mladšího 18 let, realita bývá jiná. V případě trestů *quesas* a *hodood* má soud právo udělit trest mladistvému, pokud tomu nebrání nízká vyspělost či narušené mentální zdraví. Kromě problematiky mladistvých se diskutuje také o diskriminaci žen a náboženských i etnických menšin (International Federation for Human Rights 2009).

Trestány smrtí jsou zločiny politického charakteru (např. pokus o atentát), ohrožování lidské svobody a bezpečnosti, ozbrojené útoky, dále zločiny spojené s náboženstvím (odpadlictví, proklínání) a drogami. V neposlední řadě je smrtí trestána vražda. Za vážné zločiny jsou považovány i ty, jež souvisejí se sexualitou - smilstvo, cizoložství, homosexuální vztahy aj. Smilstvo se týká jedinců, kteří jsou svobodní. Potrestání spočívá nejprve v bičování, ovšem pokud se prohřešky opakují, může být člověk odsouzen k trestu smrti. Absolutní trest se

vztahuje také na incest a vztah muslimky s ne-muslimem. Při odhalení cizoložství stihne člověka, ať muže nebo ženu, trest smrti ukamenováním. Dalším nejčastěji praktikovaným trestem je oběšení (International Federation for Human Rights 2009: 11–15).

2.2.2.3 Čínská lidová republika⁶

Jedním ze států, které v současné době využívají trestu smrti, je i Čínská lidová republika, jejíž tradice klade důraz spíše na trestní právo než na občanská práva. V 70. a 80. letech došlo v Číně k podstatné reformě trestního práva, přičemž definice a ochrana lidských práv se jevily stále nejasné. Někteří se snažili o přijetí univerzálního konceptu, většina se oproti němu bouřila s tím, že se odmítá podřizovat heslům západních zemí, která mají za cíl oslabit diktátorský režim. Zájem o lidská práva a jejich legální ochranu vzrostl až v době založení nevládní organizace *Human Rights in China* (1989), kdy se Čína začala angažovat i na mezinárodní úrovni a identifikovala lidská práva jako veškerá práva související s lidskou bytostí, a tedy s jejím životem, zdravím a svobodou (Xin a Adenauer 1999: 614–625).

Historický posun můžeme zaznamenat v roce 2007, kdy se právo na přezkum a schvalování trestu smrti přesunulo z provinciálních soudů k Nejvyššímu lidovému soudu. Ten se snaží snížit počet trestů smrti (Trevaskes 2008: 394–395).

Trest smrti je nyní v Číně udělován podle práva pouze za zvlášť závažné zločiny a jeho provedení je vyloučeno u lidí mladších 18 a starších 75 let a taktéž těhotných žen (Xin a Adenauer 1999: 614–625). Amnesty International uvádí, že škála zločinů postihnutelná trestem smrti je velmi široká, zahrnuje i nenásilné trestné činy. Trestem může být zastřelení či exekuce smrtící injekcí. Vykonané popravy za rok 2010 se

⁶ Dále jen Čína

počítají ve stovkách, přesná čísla odmítla Čína poskytnout (Amnesty International 2011: 17–19).

2.3 Trest smrti a právo na život v českém právním řádu

Česká republika se řídí principy evropské právní kultury, která stanovuje pramenem práva především právní normativní akty, ovšem v současnosti jsou jím v České republice i mezinárodní smlouvy. V souvislosti s trestem smrti je důležitý ústavní pořádek České republiky, a to zejména jeho dvě složky – *Ústava České republiky*⁷ a *Listina základních práv a svobod*⁸. Podle článku 1 *Ústavy* je Česká republika svrchovaným a demokratickým státem, který je založen na úctě k právům a svobodám člověka. Tentýž článek ustavuje dodržování závazků, jež vyplývají z mezinárodního práva. Článek 4 *Ústavy* říká, že „základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci“, kterou vykonávají nezávislé soudy, jejichž nestrannost nesmí podle článku 82 nikdo ohrožovat (Novotný et al. 2010: 20–21).

Další složkou ústavního pořádku ČR je *LZPS*. Stala se významnou zejména po roce 1989, kdy se změnou společenského systému přichází i výraznější ochrana práv a svobod člověka (Novotný et al. 2010: 21). Článek 6 uvádí: „každý má právo na život“, „nikdo nesmí být zbaven života“, „trest smrti se nepřipouští“. Článek 7 upravuje způsob trestání tak, že „nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu“ (Ústavní soud 2012).

Česká republika je vázána i řadou mezinárodních smluv. V závěru druhé světové války byla ustavena Organizace spojených národů (dále jen „OSN“). Hlavním důvodem byla snaha předejít dalšímu podobnému konfliktu a brutálnímu zacházení s lidmi. OSN proto schválila v roce 1945 Chartu OSN a následně v prosinci roku 1948 *Všeobecnou deklaraci práv s povinností je respektovat*. Říká, že právo na život a svobodu má úplně

⁷ Dále jen „*Ústava*“

⁸ Dále jen „*LZPS*“

každý člověk a „nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu“ (OSN 2005). Poté byl v roce 1966 ustanoven *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*, který slouží k ochraně lidských práv, jež jsou mimo jiné odvozena od lidské důstojnosti, a také k ustanovení podmínek trestu smrti (OSN 2005).

Na evropské úrovni je důležité zmínit *Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod*⁹. *Úmluva* coby závazný dokument Rady Evropy z roku 1950 má za cíl chránit a rozvíjet lidská práva a svobody, čímž slouží i ke sjednocení členských zemí. Podle článku 3 nesmí být žádný člověk mučen či podrobován nelidskému trestu, ovšem samotný trest smrti de facto nezakazuje. Uvádí, že nikdo nesmí být zbaven života s výjimkou případů, kdy je soudem nařízen výkon trestu. Zrušení trestu smrti je zavedeno roku 1983 v Protokolu č. 6 k *Úmluvě*. Nikdo nesmí být k takovému trestu odsouzen či popraven. Článek 2 ovšem mluví o mimořádné situaci. Pokud stát zákonem stanoví trest smrti, může ho využít v případě zločinů spáchaných v době války nebo její hrozby. Zdá se, že toto tvrzení příliš nekoresponduje s článkem 3 *Úmluvy* (viz výše). Je možné popravít člověka a přitom se držet ustanovení, že žádný člověk nesmí být podroben nelidskému trestu či mučení? Trest smrti byl zrušen kompletně a bez výhrad až protokolem č. 13 *Úmluvy* z roku 2002. Důvod byl prostý - základní hodnotou každé demokratické společnosti je lidský život, který je třeba chránit (European court of Human Rights 2010: 16).

Nejnovějším dokumentem chránícím práva a svobody člověka je *Listina základních práv Evropské unie*. Byla vyhlášena Evropskou radou v prosinci roku 2000 v Nice. Znění listiny bylo v roce 2007 novelizováno v souvislosti s Lisabonskou smlouvou, jež učinila Listinu právně závaznou pro členské státy. Ta předkládá jako nejvyšší hodnotu lidskou důstojnost. Dle článku 2 má každý člověk právo na život a nikomu nesmí být uložen

⁹ Dále jen „*Úmluva*“

trest smrti. Článek 4 tuto myšlenku rozvíjí s tím, že nikdo nesmí být mučen ani podroben nelidskému trestu. V žádném ze států Evropské unie se tedy trest smrti nepřipouští (Europa 2010).

Trest smrti byl u nás zrušen zákonem č. 175/1990 Sb. s účinností k 1. červenci 1990. Česká a Slovenská federativní republika se tak připojila k několika desítkám států, které se rozhodly tento druh trestu zrušit (Liška et al. 2006: 10). Alternativním trestem se stalo odnětí svobody na dvacet až třicet let či odnětí svobody na doživotí.

2.4 Argumenty pro trest smrti

2.4.1 Argument pojistky

Trest smrti slouží pro společnost jako pojistka proti recidivě pachatele. Příznivci trestu smrti (retencionisté) argumentují tím, že je nutné volit mezi usmrcením vraha a jeho příští potenciální obětí. Po vykonání popravě ovšem nikdo nezjistí, zda by člověk zločin zopakoval či nikoli, je zcela opomíjena nutnost takového opatření. Společnost chrání sebe samu, ale zároveň poukazuje na neschopnost zajistit bezpečí svým občanům, a proto sáhne ke krajnímu řešení, tj. odstranění člověka (Drbohlav 2005: 89–92). Argument trestu smrti coby pojistky absolutně nepřipouští možnost nápravy. Přitom výzkumy ukazují, že opakované vraždy se dopustí jen velmi malé procento odsouzených (Radelet a Borg 200: 46).

2.4.2 Argument odplaty

Jeden ze smyslů trestu, odplata, se nápadně podobá babylonskému Chamurappiho zákoníku a jeho zásadě „oko za oko, zub za zub“. Pachatel dobrovolně spáchal zlo, a proto zasluhuje na oplátku trest, aby bylo spravedlnosti učiněno zadost. Odplata je zrcadlem, zlo je opláceno zlem (Bestová 1996: 25). Společnost považuje ublížení jinému člověku za morálně a eticky zavrženíhodné. Na druhé straně ale ta samá

společnost popraví člověka, což morálce ani etice neodporuje. Jak je možné, že takový hodnotový dvojitý metr ve společnosti funguje? Problém je také v (ne)přiměřenosti trestu. Jak a kdo určí spravedlivou odplatu? Které zločiny mohou být oplaceny trestem smrti? Mělo by se zvážit mnoho aspektů, zejména charakter zločinu, recidiva, osobnost pachatele aj.

2.4.3 Argument odstrašení

Trest smrti coby exemplární potrestání může společnosti sloužit jako prostředek odrazení pachatelů od trestných činů. Člověk je doslova použit jako nástroj pro odstrašení. Jak argumentují odpůrci trestu smrti (abolicionisté), vraždy bývají páčány spíše neplánovaně, v afektu a pachatel tedy příliš nepřemýšlí o možném budoucím potrestání. Retencionisté tvrdí, že popravky mají odstrašující účinek pouze v případech, kdy země trest smrti využívá velmi hojně a jeho průběh nahlíží veřejnost (Drbohlav 2005: 85–87). Významný italský filozof a odpůrce trestu smrti Cesare Beccaria tvrdí, že zločince v páčání zla nebrzdí krutost trestu, ale jistota, že bude chycen (Beccaria 2009 [1965]: 80–81).

Radelet a Borg mluví o třech zásadních složkách, na nichž stojí odstrašující efekt trestu – přísnost (tvrdost), rychlost a jistota. Kriminalita se sníží, pokud bude existovat jistota, že budou pachatelé dopadeni a potrestáni. Rychlost spočívá v čase, který uplyne od zločinu k udělení trestu. Samotný trest by měl být velmi tvrdý, aby měl příkladný odstrašující účinek (Radelet a Borg 2000: 44–45).

2.4.4 Ekonomické hledisko

Může panovat názor, že trest smrti je z ekonomického hlediska daleko levnější variantou než odnětí svobody. Studie ale odhalují opak. Výlohy na trest smrti nezahrnují pouze samotný výkon, ale i náklady na zdoluhavá soudní přelíčení a odvolání, která předcházejí pravomocnému

rozsudku. Tímto objasněním se ekonomický argument přiklání spíše na stranu abolicionistů (Radelet a Borg 2000: 49–50).

2.5 Argumenty proti trestu smrti

2.5.1 Politické zneužití a diskriminace

Argumenty proti trestu smrti mluví o možném zneužití tohoto trestu k odstranění politicky i jinak nepohodlných jedinců. Toho jsme mohli být svědky i v komunistickém Československu, kdy se každé popravě za kriminální čin podsouval i politický kontext a naopak, k čistě politickému činu se přiřadilo obvinění kriminálního charakteru (Liška et al. 2006: 7). Schwartz uvádí, že i demokratické vlády se mohou v případě nouze uchýlit k řešení nepřátelských konfliktů právě trestem smrti (Schwartz 1991: 1)

Při udělování trestu smrti může hrát roli také rasová či třídní diskriminace. Zejména v posledních desetiletích se otázka kriminality v USA velmi úzce propojila s rasovou tematikou. Odpor vůči trestu smrti může zčásti pramenit z domněnky o rasových předsudcích a diskriminaci. Co se týče otázky tříd, je možné, že udílení trestu smrti souvisí s příslušnictvím k ekonomické třídě, jelikož chudší lidé mají omezené možnosti obhajoby. Často nejsou schopni financovat adekvátního právního zástupce, a proto jim je přidělen méně schopný či nezkušený (Bedau 1997b: 249–252).

2.5.2 Porušení práva a život

Odpůrci trestu smrti protestují proti porušování práva člověka na život a nehumánnímu charakteru trestu. Stát jde proti právům člověka, jeho životu a svobodě za účelem vlastní ochrany. Existence trestu smrti vyjadřuje určité hodnoty, kterými se daná společnost řídí. Pokud tedy schvaluje vraždu člověka, pak nemá úctu k jeho právu na život a k lidskému životu vůbec, a proto se daná společnost může vyznačovat

vysokým počtem vražd. Potom by mohl mít tento trest zcela opačný dopad, tj. zvyšování vražednosti (Jandourek 2011: 133).

Dle právního rámce České republiky nesmí být při trestání ponížena důstojnost člověka. Novotný namítá, že tohoto ponížení se na sobě sám pachatel dopouští ve chvíli, kdy koná trestný čin. Za ponížení důstojnosti lze považovat de facto jakýkoli trest, proto je nutné dodat, že je třeba zamezit takovému ponížení důstojnosti, které je zbytečné a nespravedlivé (Novotný 1969a: 34).

2.5.3 Justiční omyly

Žádný člověk, a tudíž ani sebevíc propracovaný soudní systém není neomylný. V mnoha případech jsou lidé odsouzeni na smrt v soudním řízení, které neodpovídá normám, např. v případě, kdy jedinec není zastupován žádným právníkem či není schopný uplatnit svá práva a apelovat na vyšší soudní instanci (Prokosch 2004: 23–34). Je třeba zajistit obviněnému právo na odvolací proces a řádné prozkoumání jeho obvinění. V některých případech se po přezkoumání ukáže soudní řízení jako chybné, a to často z důvodu, že dotyčný daný trestný čin vůbec nespáchal. Mnoho nevinných jedinců bylo odsouzeno k smrti kvůli chybnému postupu soudů. Rolí mohou v těchto případech hrát falešná obvinění, zavádějící nepřímé důkazy, křivé výpovědi či mylná identifikace (Giarratano 1991: 1007–1008).

2.5.4 Nemožnost nápravy

Na rozdíl od uvěznění již není možné nespravedlivé odsouzení k trestu smrti odčinit, takové rozhodnutí je nevratné. Je sice pravdou, že ztracená léta života se nikdy nedají dostatečně finančně ani jinak vynahradiť, avšak stále je člověku poskytnuta možnost opět žít na svobodě. V případě trestu smrti je rozhodnutí definitivní, nenapravitelné. Inciardi (1994: 507–509) uvádí příklad justičního omylu, který stojí za zmínku. V červnu 1937 byl zatčen teprve devatenáctiletý Isidor

Zimmerman za trestný čin vraždy prvního stupně. O deset měsíců později byl nad ním vynesena rozsudek trestu smrti. Dalších devět měsíců čekal v cele smrti na popravu. Dvě hodiny před naplánovanou popravou rozhodl guvernér New Yorku o zmírnění trestu na doživotí. Zimmerman strávil v cele dalších 23 let. Následně byl znovu jeho případ otevřen a prozkoumán, načež bylo obvinění odvoláno a rozsudek zrušen z důvodu předchozího křivého svědectví a falešných důkazů v soudním řízení. Dalších dvacet let se soudil o finanční odškodnění a nakonec zemřel několik týdnů poté, co obdržel odškodnění v podobě milionu dolarů.

Možnost nápravy se netýká jen nespravedlivého rozsudku, ale de facto i samotného pachatele. Popravou naprosto vyloučíme jeho možnost nápravy. Měli bychom ovšem vzít v úvahu především pachatelovo chování po činu a případnou recidivu, tj. zda má sklon páchat trestnou činnost či se jednalo o vybočení z jeho dosavadního bezúhonného života. V tomto ohledu je důležité i rodinné zázemí, psychologický profil, zaměstnání aj. (Lata 2007: 82).

2.6 Způsoby vykonání trestu smrti

Lidé jsou tvorové vynalézaví, proto se můžeme setkat s velkým množstvím způsobů výkonu trestu smrti. Několik jich přetrvalo z minulosti do současné doby, a buďto se hojně využívají, nebo jsou minimálně zakotveny v právu dané země jako určitá možnost. Rozsah mé práce nedovoluje preferovat o každém z nich, proto zde uvádím jen několik významných příkladů.

2.6.1 Historie

Usmrcení zvířaty se začalo používat již několik století před Kristem a přetrvalo až do 5. stol. V Egyptě se předhazovali vězni krokodýlům, v Indii slonům nebo volům a v Asýrii byli hojně využíváni psi. Předhození psům bylo na celém světě považováno za jeden z nejpotupnějších trestů. K usmrcení se využíval i kůň, kdy byl k němu odsouzenec přivázán a

usmýkán k smrti. Tento způsob byl hojně praktikován především na ženách, které mohly být ke koni přivázaný za vlasy. Neobvyklé nebylo ani využití ještěřů, hmyzu nebo krys. Tento nejhanebnější trest smrti byl přisuzován zlodějům, zběhlým otrokům, později i křesťanům (Monestier 1998: 19–24).

Podříznutí hrdla, zejména za pomoci mečů, bylo typické pro Římany. Tento druh trestu nazývaný „římská spravedlnost“ nebyl (na rozdíl od předhazování divokým šelmám) nijak zakotven v legislativě. Sloužil především k hromadným popravám, k popravám bez předešlého soudu, k usmrcování gladiátorů a křesťanů. Využíval se také jako trest pro poražené nepřátele Římanů, kteří odmítli složit zbraně (Monestier 1998: 29–32).

Trest smrti rozpáráním spočíval ve vrazení meče do útroh břicha. Praktikovali jej Řekové a Římané, zatímco v Orientu znamenal tento akt pouze předstupeň dalšího kroku – vyjmutí vnitřností. Dříve než se japonské harakiri stalo symbolem věrnosti a cti, bylo užíváno jako způsob trestu, kdy musel odsouzený usmrtit sám sebe (Monestier 1998: 33–36).

Smrt hladu a žízní byla důležitou součástí trestů zadržování a uvržení do klece. Kati často nasazovali i tzv. „masky hladu“, tedy železné masky bránící dotýcnému přijímat potravu. Další železnou pomůckou byla tzv. „hruška úzkosti“, jež zcela zaplnila ústa, takže odsouzený nemohl jíst ani křičet (Monestier 1998: 41–54).

Jeden z nekrutějších způsobů usmrcení se praktikoval naražením zločince na kůl. Ten byl vrážen do břicha či řitního otvoru, poté ještě zatloukán palicí. Odsouzený trpěl velice dlouho, než přišlo vysvobození v podobě smrti (Monestier 1998: 67–71).

V Číně byla běžně využívána metoda zvaná ling-cci. Popravčí měl velké množství nožů, přičemž každý z nich byl označen částí těla, na

kteřou byl určen. Postupně jimi odřezával ty které části odsouzencova těla (Innes 1999: 149–150).

Oheň byl, podobně jako voda, považován v dřívějších dobách za očištný živel. Ke smrti ohněm byli odsuzováni heretici, čarodějové, cizoložníci, traviči, kteří mohli být mazáni dehtem nebo sírou, zavírání ve velkých proutěných košících, přivazování na hranicích (Monestier 1998: 97–107).

Neobvyklý způsob výkonu trestu smrti, estrapáda, se používal u vojáků, tuláků a rouhačů. Odsouzenec byl zvláštním způsobem svázán, vytažen na vrchol šibenice a následně spuštěn dolů. Nedopadl na zem, jelikož cílem nebyla okamžitá smrt, nýbrž postupné mučení. Při zastavení v pádu docházelo k vykloubení končetin, často zároveň i k vyhřeznutí vnitřností (Monestier 1998: 143–147).

2.6.2 Současnost

Jednoduchý trest shoením z výšky je znám u všech civilizací. Spočívá v tom, že je odsouzený shoen z vyvýšeného místa dolů, např. ze skály či hradeb. Každá civilizace ovšem nechala odsouzeného dopadnout na něco jiného – Římané na skály, Peršané na kůly, Egyptané na krokodýly. Příklad vcelku nedávného trestu smrti svržením z vrcholu útesů je znám z roku 1991 z Íránu (Monestier 1998: 37–40).

Ačkoli bychom ukřižování zařadili spíše do historického období, je tento trest součástí práva v několika zemích dodnes. V Jemenu se ukřižování povoluje, nicméně až po náležité popravě dle rozsudku, tedy až následně po zastřelení či pověšení. V súdánském zákoníku je tento trest uveden pro ty, kdo se zprotivili víře (Monestier 1998: 55–61).

Velmi krutý a dodnes používaný způsob smrti ukamenováním má hluboké historické kořeny, dnes se s ním setkáváme v zemích, které uplatňují islámské právo. Odsouzený může být přivázán či může volně

klečct, přičemž se do něj jeho příbuzní, přátelé i širší veřejnost strefují kameny. V Íránu tyto kameny dováží vláda kvůli tomu, aby nebyly příliš velké nebo malé. Ty velké by zabily člověka hned prvním či druhým úderem, což není žádoucí. Hlavním důvodem pro exekuci ukamenováním bývá cizoložství a provinění proti víře (Monestier 1998: 185–188).

V případě pověšení se jedná o jednoduchou a úspornou exekuci, což je zřejmě jeden z důvodů masového rozšíření jak v minulosti, tak i dnes. V evropské historii bylo tohoto způsobu exekuce hojně využíváno v případech odsouzených dětí. Spočívá v zavěšení dotyčného na šibenici se smyčkou okolo krku. Provaz musí mít správnou délku a kvalitu, přičemž i smyčka musí být speciálně uvázána. Principem popravby pověšením je přerušlení průtoku krve, zpomalení vitálních funkcí a při některých postupech i přerušlení krční míchy. Existuje mnoho faktorů, které mohou celý proces zhatit a způsobit tak člověku utrpení. Někdy mohlo být mrtvé tělo pro výstrahu ostatním ponecháno na šibenici, dokud neshnilo a nerozpadlo se (Monestier 1998: 199–219).

Princip stětí spočívá v oddělení hlavy od těla, přičemž přeseknutí míchy způsobí okamžitou smrt. V historii se stínalo mečem či sekyrou, dnes popravují některé země se zakotveným islámským právem (Saúdská Arábie, Katar, Jemen) výhradně šavlí. Humanisté žádali, aby se zamezilo jakémukoli selhání této metody popravby, a proto byla vynalezena gilotina, tedy mechanismus na stínání hlav, kde byl odsouzený umístěn tak, aby se nemohl hýbat a nedošlo tak k neočekávaným komplikacím při stětí hlavy (Monestier 1998: 223–243).

Spolu se střelnými zbraněmi se objevil i nový druh exekuce - zastřelení. Při něm je nutné zajistit, aby výstřel byl přesný a cíl snadno zasažitelný, proto také bývá odsouzený připoután a ze zbraní střílí celá četa popravčích. Míří především na srdce. Dnes má tento způsob popravby přesný řád zakotvený v zákoníku daných právních států. Je zde uvedeno, jak má být člověk připoután, zda má být zakryt kápí, jak daleko

stojí popravčí četa i zda může být udělena „rána z milosti“ v případě, že dotyčný neskoná ihned po první salvě. Existuje mnoho historických příkladů, které uvádějí, že poprava zastřelením není tolik humánní, jak se uvádí (Monestier 1998: 281–298).

Stejně jako v případě elektrického křesla, i plynová komora byla důsledkem lidského pokroku. Podnětem k jeho vynalezení byly prvoválečné pokusy s bojovými plyny. Principy popravky jsou vcelku jednoduché. Odsouzený je uzavřen do neprodyšné komory často oválného tvaru, která je osazena skleněnými vhlady. Zde je usazen do sedadla, pevně připoután a na hrud' je mu připevněn stetoskop vedoucí z komory ven, aby mohl lékař následně konstatovat smrt. Odsouzený je nucen aktivně spolupracovat na exekuci – musí zhluboka dýchat, jakmile se objeví toxické výpary (nečastěji plyný kyanid). Největší obavou věznic je technická porucha, proto samotné exekuci předchází i následují přísná technická opatření. Zastánci trestu smrti v plynové komoře uvádějí, že se jedná o velmi humánní a moderní způsob exekuce. Je ovšem dokázáno, že důležité orgány mohou pracovat i po ztrátě vědomí (Monestier 1998: 299–306). Lze ale označit popravu v plynové komoře za humánní i přes to, že je odsouzený donucen aktivně participovat na své vlastní smrti?

Dalším lidským úspěchem byl pokrok v lékařství, který umožnil státu Texas popravít roku 1982 prvního odsouzeného. Poprava smrtící injekcí se v principu nápadně podobá starověkému otrávení. Člověku je vpravena intravenózně smrtelná dávka roztoku barbiturátů, které způsobují bezvědomí; bromidu pankuria, jenž paralyzuje bránici a znemožní funkci plic, a chloridu sodného, který má za následek zástavu srdce. Je nutné důkladně namíchat správnou dávku roztoku přesně na míru danému člověku. Existují i další faktory, které učiní z relativně rychlé smrti táhlé utrpení. Takovým faktorem může být například fakt, že barbituráty nemusí působit dostatečně rychle, proto se odsouzený začne dusit, místo aby upadl do bezvědomí (Monestier 1998: 327–332).

Na konci 19. století již bylo lidstvo seznámeno s elektrickým proudem, jeho vlastnostmi a možnostmi. Panovalo nadšení z možnosti usměrnit přírodní síly a přeměnit je na energii, kterou bylo možné kontrolovat. Brownův vynález elektrického křesla se tak měl stát způsobem, jak rychle, bezbolestně a dokonale popravit člověka a tím přinést společnosti užitek. Taková státem objednaná smrt nebyla spojována s krutostí či násilím, ale spíše s „vylepšenou“ a civilizovanou společností (Martschukat 2002: 914–921). Odsouzený je připoután na křeslo a připojen k elektrodám. Jedna elektroda je umístěna na přilbě, druhá na lýtku. Vodivost zvyšuje houba umístěná uvnitř přilby namočená v solném roztoku. Smrt způsobí proud, jenž zasáhne srdce a plíce. Exekuce elektrickým proudem není spolehlivou smrtí, existuje řada rizik, které mohou vést k dlouhým útrapám odsouzeného, přičemž jsou známy i případy, kdy bylo třeba popravu kvůli neúspěšnosti opakovat (Monestier 1998: 324–325).

2.7 Alternativy trestu smrti

Alternativy trestu smrti lze spatřovat především v dlouhodobém trestu odnětí svobody a trestu odnětí svobody na doživotí. Oba tyto výjimečné tresty zabrání odsouzenému ve svobodném pohybu, izolují ho ve zvláštních podmínkách a omezí uspokojování jeho potřeb (Navrátilová 2010: 85).

Trest odnětí svobody výrazně zasahuje nejen do práv a svobod pachatele, ale i jeho blízkých. Na individuální rovině má vliv především na psychiku odsouzeného, na rovině sociální narušuje nebo zpřetrhává profesní, rodinné a přátelské vztahy (Štěrbá 2007: 23–24).

Psychickou újmu nelze vyloučit, poškození osobnosti však není nenapravitelné. Újma spočívá především ve snížené schopnosti rozhodování, zvýšené introverzi, nepřátelství nebo agresivitě. Odsouzený může trpět i depresemi, apatií, poruchou pudu sebezáchovy. V případě

trestu odnětí svobody na doživotí se objevuje také problém časové neurčitosti rozsudku, vězni často trpí deformovaným vnímáním času (Navrátilová 2010: 85).

Trest smrti spočívá v zastavení vitálních funkcí člověka, tedy ve smrti fyzické. Trest odnětí svobody na dlouhou dobu/doživotí může způsobit tzv. sociální a psychickou smrt. Sociální smrt nastává, když u vězně dojde k přerušení veškerých vazeb, nejen vnějších, ale i vnitřních; psychická smrt spočívá ve vyhasínání psychické aktivity a snížené reakci na podněty (Mařádek 2005: 99).

Problém uvěznění tkví v identifikaci člověka s vězeňskou subkulturou a adaptaci na negativní normy a zvyky. Pak vězení neplní svou nápravnou funkci (Navrátilová 2010: 88).

Odpůrci doživotního vězení tvrdí, že tento trest porušuje práva člověka, neboť je krutý, nehumánní a ponižuje lidskou důstojnost. Lze ovšem říci, že je respektováno jedno z nejdůležitějších práv člověka, právo na život. Současně má také doživotně odsouzený možnost požádat o podmíněčné propuštění, popř. milost (Kalvodová 1995: 11).

2.7.1 Dlouhodobý trest odnětí svobody

Dlouhodobým trestem odnětí svobody se v českém právním řádu rozumí uvěznění na 20 až 30 let. Zločin, za který je uložen, musí být zvláště závažný nebo možnost nápravy pachatele značně ztížena. K tomuto výjimečnému trestu může být člověk odsouzen celkem za 11 trestných činů, přičemž všechny souvisejí s úmyslným usmrcením jiného člověka (Jelínek 2009: 80–81).

2.7.2 Trest odnětí svobody na doživotí

Trest odnětí svobody na doživotí je možné v České republice uložit za celou řadu zločinů, zejména za spáchání vraždy nebo usmrcení člověka při spáchání jiných zločinů, jmenovitě zločinu obecného ohrožení,

vlastizrady, útoku proti lidskosti, genocidě, teroru, teroristického útoku, válečné krutosti, použití zakázaného bojového prostředku či nedovolené vedení boje, perzekuci obyvatelstva, zneužití státních znaků. Tento trest se ukládá pachateli, u něž je možnost nápravy takřka nemožná a provedení činu či pohnutka k němu bylo zvláště zavrženíhodné. Přesto má odsouzený právo požádat po 20 letech výkonu trestu o milost (Jelínek 2009: 81).

2.8 Právo na život

2.8.1 Stručná historie práva na život

Kořeny současného pojetí lidských a občanských práv můžeme nalézt již v antickém Řecku, kdy se formovaly první názory na rovnost a spravedlnost a taktéž prvotní formy politických práv. Aristoteles zformuloval formální teorii spravedlnosti, jež vychází z postulátu rovnosti. Rozlišil právo pozitivní, spjaté se státem, od práva přirozeného, které je dáno z přirozenosti a spravedlnosti. Rovněž stoikové uvažují o vrozených právech stojících na lidské rovnosti a rozumu (Holländer 2009: 111).

Dalším historickým zdrojem se stalo křesťanství, které považuje všechny lidi za sobě rovné, jelikož jsou stvořeni Bohem. Významný středověký myslitel a scholastik Tomáš Akvinský věřil v rovnost všech lidí před Bohem, přestože si byl vědom nerovnosti stavů. Zejména pak díky reformaci byly položeny základy vnímání člověka jako individualistické existence (Holländer 2009: 111–112).

Středověk, stejně tak i starověk, vždy kladl důraz na celek a nadřazoval ho jednotlivci. Privilegována byla zejména práva šlechty, jež se stala inspirací pro teorii společenské smlouvy. Ve středověku se také operovalo s termínem přirozeného práva, kdy lidé disponovali právem na vzpouru proti porušování náboženských práv panovníkem. Nejvýznamnějším dokumentem z této doby je anglická *Magna Charta Libertatum* (1215), jež se často považuje za počátek lidských práv. Po

úmluvách upravujících soužití lidí různého náboženského vyznání¹⁰ následovala listina *Petition of Rights*, uzavřená v Anglii roku 1628, která zajišťovala člověku právo na řádný soudní proces a zamezovala bezdůvodnému zatýkání. Tyto myšlenky ještě více prohloubil dokument *Habeas Corpus Act*. Po tzv. slavné revoluci potvrdil Vilém III. Oranžský v roce 1689 *Bill of Rights*, která svazovala jednání panovníka souhlasem Parlamentu (Filip et al. 2002: 129–131).

S konceptem přirozených práv a společenské smlouvy pracovali v době osvícenství John Locke, J. J. Rousseau a taktéž Charles Louis Montesquieu, jenž proslul svou teorií dělby moci.

Podle Johna Locka jsou si všichni lidé rovni, mají stejné pravomoci, jsou přirozeně svobodní. Stav přirozenosti je stavem dokonalé svobody, kdy mají lidé moc libovolně řídit své jednání, aniž by byli závislí na vůli kohokoli jiného, ovšem pouze v mezích přirozeného zákona. Jeho provádění náleží jednotlivcům, kteří mají moc potrestat ty, kdo zákon překračují. Locke prosazuje rovnost všech lidí, přesto v těchto případech má jedinec nad druhým moc. Ta ale není libovolná a absolutní, trest se musí řídit rozumem a být úměrný přestupku. Pokud se jedinec stane součástí politické společnosti či státu, pak se obou mocí vzdává a odevzdává rovnost a svobodu ve prospěch společnosti (Locke 1992 [1690]: 30–105).

Jean Jacque Rousseau pojednává v souvislosti s lidskými a občanskými právy o společenské smlouvě, jež má sloučit sílu a svobodu jedince se silami a svobodami druhých. Je nutné vytvořit takové sdružení, které sice bude držet nad jeho členy ochrannou ruku, ale přitom se nebude ztrácet svoboda a rovnost jednotlivců. Zároveň má takové sdružení právo přinutit jedince k poslušnosti a odpovědnosti vůči celku. Jedná se tedy o oboustranný závazek (Rousseau [1762] 1989: 226–230).

¹⁰ Především Augšpurský mír a Nantský edikt

V 18. století došlo k rozvoji pojetí lidských práv, která byla později zakotvena v ústavách států. Nejvýznamnější dokument, *Virginská deklarace* z roku 1776, obsahovala myšlenky svobody a rovnosti všech lidí, jakož i jejich práva na život. Podobně základní práva a svobody zaručuje *Deklarace nezávislosti USA* z téhož roku. Virginská deklarace inspirovala i další země - Francie přijala *Deklaraci práv člověka a občana* (1789) proklamující svobodu a rovnost, následovala Belgie a další státy. Spolu se vznikem Rakouska-Uherska byla na našem území poprvé právně zakotvena práva a svobody v ústavě (Holländer 2009: 118–119).

Po první světové válce docházelo v ústavách k postupnému zakotvení sociálních, kulturních a hospodářských práv. Konec druhé světové války s sebou přinesl prudký rozvoj oblasti lidských práv, zejm. díky OSN a její *Všeobecné deklaraci lidských práv* (Filip et al. 2002: 132). Celé 20. století se vyznačuje proniknutím lidských práv na mezinárodní úroveň.

2.8.2 Organizace zabývající se lidskými právy

Amnesty International je nejvýraznější organizací zasazující se o lidská práva. První kampaň zahájila roku 1961 a od té doby ustavila pobočky ve více než 80 zemích světa, přičemž aktivisté pracují v téměř dvojnásobném počtu zemí. V České republice byla pobočka založena roku 1991, tedy záhy po zrušení trestu smrti v České republice. Cílem *Amnesty International* je zabránit porušování lidských práv, která jsou zakotvena v mezinárodních dokumentech (*Amnesty International* 2012a). V současné době se v oblasti Evropy zabývá zrušením trestu smrti v Bělorusku. Svou peticí vyzývá prezidenta republiky Lukašenko, aby vyhlásil na trest smrti moratorium¹¹ a zastavil plánované popravy. Veškerá snaha směřuje ke zrušení trestu smrti (*Amnesty International* 2010).

¹¹ Moratorium - dočasné pozastavení, odklad závazku

Jednou z předních lidsko-právních organizací je *Human Rights Watch*. Tato nezisková nevládní společnost byla založena roku 1987 a v současnosti má více než 280 zaměstnanců v patnácti pobočkách na celém světě. Řadovými pracovníky se stávají právníci, novináři, akademici aj. Human Rights Watch často spolupracuje s médii, a to jak domácími, tak i zahraničními. Bojuje proti porušování lidských práv, také za spravedlnost a svobodu člověka (Human Rights Watch 2012).

International federation for human rights působí na poli lidských práv od roku 1922, kdy byla založena v Paříži. Tato nevládní nezisková apolitická organizace zahrnuje 164 členských organizací, od roku 2004 také mimo jiné i Ligu lidských práv, významnou českou nevládní organizaci. Působí na mezinárodní úrovni v rámci ochrany občanských, politických, sociálních, kulturních a ekonomických práv lidí. Prosazuje zastavení nelidského zacházení, vyhlášení moratoria na exekuce a zrušení trestu smrti všemi státy a za všech okolností (International federation for human rights 2012).

Za nejvýznamnější českou organizaci spjatou s lidskými právy můžeme považovat společnost *Člověk v tísni*. Vznikla v roce 1992, tehdy pod názvem Nadace Lidových novin. Jednou ze sekcí této společnosti je i Sekce podpory lidských práv a demokracie. Spolupracuje s výše uvedenými *Amnesty International* a *Human Rights Watch*, ale na rozdíl od nich nemá ambice globálně monitorovat lidská práva. V České republice se věnuje především tématu rasismu a diskriminace, mimo domácí oblast se zabývá ochranou lidských práv v zemích s autoritativními a diktátorskými metodami (Člověk v tísni 2006).

Existuje samozřejmě řada dalších institucí, úřadů a organizací, které se zabývají lidskými právy, ale pro něž v této práci bohužel není prostor - UNESCO, Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva, Rada vlády ČR pro lidská práva, Český helsinský výbor aj.

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Cíle výzkumu

Tato část práce bude zaměřena na kvalitativní výzkum problematiky trestu smrti a práva na život, která byla nastíněna v teoretické části. Základem výzkumu je komparace dvou skupin respondentů, přičemž budu zjišťovat argumenty vznášené pro a proti trestu smrti, názory na (ne)odňatelnost lidských práv, konkrétně práva na život a práva na svobodu. Budu se snažit zjistit, co vypovídají názory respondentů o lidských právech v kontextu zájmů a ochrany společnosti jako celku.

3.2 Metodologie výzkumu

Empirická část mé práce stojí na kvalitativním výzkumu. Jedná se o pružný typ výzkumu, který umožňuje doplňovat a měnit výzkumné otázky během celého procesu sběru a analýzy dat. Výzkumník pracuje přímo v terénu, seznamuje se s novými lidmi. Během bádání vznikají nové otázky, hypotézy a také podněty, jak upravit design výzkumu. (Hendl 2008: 48). Tyto výhody kvalitativního výzkumu, zejm. možnost modifikace designu, jsem následně shledala v praxi velmi přínosnými.

Jsou uváděny také některé nevýhody kvalitativního výzkumu, mezi něž můžeme zařadit časovou náročnost, špatnou zobecnitelnost na celou populaci a možnost ovlivnění výzkumu postoji a názory samotného vědce (Hendl 2008: 50). Snažila jsem se být při rozhovorech názorově neutrální, nevnášet jakékoli osobní náhledy a postoje. Pokud respondenta zajímal můj vlastní názor, zeptal se mě vždy až po skončení rozhovoru, takže se snížila možnost přímého ovlivnění z mé pozice výzkumníka. Jak uvádím níže v kapitole *Výzkumný vzorek*, jsem si vědoma, že ze získaných poznatků není možné prezentovat závěry, které by se vztahovaly na celou populaci.

Pro sběr dat jsem vyhodnotila jako nejvhodnější metodu polostrukturovaný rozhovor. Je užitečný v případech, kdy máme jen jedinou možnost mluvit s informátorem. V rámci rozhovoru využívám to, co H. Russell Bernard nazývá *interview guide*, tedy seznam otázek a témat, které by měly být diskutovány. Jedná se o rejstřík instrukcí, který umožní získat reliabilní, komparabilní data (Bernard 1995: 209–210).

Metoda polostrukturovaného rozhovoru je pro můj výzkum velmi výhodná – mohu nechat informátora volně hovořit o daném tématu, a tak se vynořují i skutečnosti, které by nikdy nebylo možné zjistit strukturovaným rozhovorem. S respondentem mohu volně navazovat konverzaci, nemusím ho přerušovat kladením otázek, je vcelku snadné nenásilně navést dotazovaného k požadovanému zjištění. Je možné daleko lépe proniknout k osobním postojům, motivům, názorům

3.3 Výzkumný vzorek

Celkem jsem spolupracovala s 10 informátory. Ve vzorku se objevili 3 muži a 7 žen. Věkové rozmezí respondentů se pohybovalo od 20 do 43 let. Z celkového počtu respondentů bylo 7 pracujících, 1 student a 2 invalidní důchodci. Respondenti měli různé vzdělání - základní, střední s maturitou nebo s výučním listem, většina byla vysokoškolsky vzdělaná.

Vybrala jsem si dvě skupiny respondentů, přičemž každá zahrnuje 5 jedinců. Jednu skupinu respondentů jsem pracovně pojmenovala „laická veřejnost“ či „laici“. Patří do ní Sára, Petra, Lenka, Filip a Marika. Všechna jména jsou fiktivní z důvodu zachování anonymity informátorů. Jedná se o jedince z řad veřejnosti Plzeňského kraje, kteří nevykonávají zaměstnání, kde by byli každodenně v kontaktu s kriminalitou, trestnými činy, problematikou vězeňství apod. Tyto jsem vybírala ze svého okolí, především z důvodu snadné dostupnosti. Zároveň byl důležitým faktorem blízký vztah informátora a výzkumníka - předpokládala jsem, že příbuzní a přátelé budou ochotní odpovídat na kontroverzní téma otevřeněji, bez

studu, a bude proto snadnější provést rozhovor hloubkově s cílem nenásilně proniknout až k „jádro člověka“, jeho motivům a emocím.

Druhou skupinu jsem pracovně nazvala „odborná veřejnost“ či „odborníci“. Sem řadím respondenty, kteří pracují na pozici, jež je spojená s každodenním kontaktem s kriminalitou a trestnými činy. Mými respondenty byli pracovníci Probační a mediační služby ČR¹² - Jitka, Eva, Klára, Petr a František. Jména jsou opět smyšlená z důvodu zachování anonymity informátorů. Domnívám se, že by se pohled odborné veřejnosti mohl v mnohých ohledech lišit od laické veřejnosti, protože odborníci pronikají při práci s klienty do problematiky kriminality daleko hlouběji než laici.

Probační a mediační služba stojí na základech restorativní justice, která by měla působit paralelně vedle klasického trestního práva. Restorativní justice nepojímá zločin jako fakt, který rozvrací společnost, překračuje její normy, ale jako újmu oběti a hrozbu pro bezpečnost společnosti. Újma nemusí být jen fyzická, ale zahrnuje i újmu na psychice, narušení sociálních vztahů, ohrožení sociálního postavení. Cílem restorativní justice není odstrašení pachatele, jeho potrestání nebo napravení, ale spíše náprava újmy a odstranění následků spáchaného zločinu, na čemž se musí viník aktivně podílet. Jeho práva přitom musí být zachována (Karabec 2003: 8–9). Probační a mediační služba usiluje o integraci pachatele do společnosti, snaží se u něj obnovit respekt k zákonům společnosti a začlenit ho do dění ve společnosti. Jejím dalším cílem je zapojení poškozeného do celého procesu nápravy újmy. Má taktéž chránit společnost právě tím, že řeší konflikty mezi jejími členy a zabývá se riziky, která by mohla ohrozit bezpečnost společnosti (Rozum 2003: 41).

„Probační a mediační služba byla v České republice ustavena především proto, aby justice mohla účinně uplatňovat novou trestní

¹² Dále jen PMS ČR

politiku v oblasti tzv. komunitních sankcí a trestů a tím začít snižovat počet uvězněných osob, začít účinně předcházet kriminalitě, omezovat rizika jejího opakování, motivovat pachatele k nápravě škod, které způsobili a vést je k odpovědnosti za jejich život bez konfliktů se zákonem, zohledňovat při řešení trestné činnosti potřeby a zájmy oběti a účinněji chránit komunitu – společnost před kriminalitou“ (Rozum 2003: 39).

Jsem si vědoma skutečnosti, že můj celkový vzorek je velmi malý, a proto nemůže být zobecnitelný na celou populaci. Tato malá skupina respondentů slouží pouze pro účely mé bakalářské práce a výsledné závěry budu prezentovat s vědomím, že se vztahují pouze k mému konkrétnímu výběru.

3.4 Průběh sběru a analýzy dat

Poté co jsem si zvolila dvě výzkumné skupiny, odborníky a laiky, začala jsem vyhledávat respondenty. Osobně jsem se setkala s blízkými lidmi z mého okolí a vysvětlila jim, co bych od nich požadovala. Představila jsem jim práci, nastínila, čím se zabývá a vysvětlila, jakou by v mém výzkumu hráli roli. Všichni oslovení téma považovali za zajímavé, i proto nakonec někteří souhlasili s poskytnutím rozhovoru. Následně jsem domluvila místo a datum návštěvy. Rozhovory jsem prováděla vždy v domácnosti informátorů. Pokud rozhovor probíhá v domácím prostředí, cítí se lidé méně pod tlakem, nepanuje velká nervozita a vede to k celkovému zkvalitnění průběhu rozhovoru. Se všemi respondenty ze skupiny „laické veřejnosti“ se důvěrně znám, což přispělo k tomu, aby se mi více otevřeli a nebáli se, popř. neostýchali, se mnou mluvit otevřeně a bez zábrán. Abych prolomila počáteční nervozitu z očekávání, začala jsem svou návštěvu zcela nenuceně, konverzovala jsem na společná témata, která rozebíráme při každém setkání. Poté jsem plynule navázala na můj výzkum. Všechny respondenty jsem požádala o souhlas s nahráváním rozhovoru, přičemž jsem vysvětlila, že záznam slouží

pouze pro mou vlastní potřebu analýzy a interpretace dat v bakalářské práci. Také jsem upozornila na možnost kdykoli z výzkumu vystoupit. Nabádala jsem je, aby se v případě nejasností neobávali zeptat, nebo požádat, abych otázku položila jinak.

Pro získání respondentů z řad odborné veřejnosti jsem kontaktovala, nejprve emailovou korespondencí, vedení dané organizace/sdružení s prosbou o účast na mém výzkumu. V emailu jsem srozumitelně a jasně nastínila, kdo jsem, kde studuji, čeho se týká má bakalářská práce, a jak by mi mohla daná organizace pomoci. Tímto způsobem jsem požádala několik organizací, přičemž se mi jako jediná ozvala PMS ČR. Následnou telefonickou komunikací jsem vedoucí střediska ujasnila několik drobností a dohodly jsme si spolupráci. Rozhovory probíhaly na středisku Probační a mediační služby ČR, v prázdné kanceláři, přičemž vždy byl v místnosti pouze jeden respondent. Na úvod jsem představila sebe i svou práci. Poté jsem požádala o možnost nahrávání našeho rozhovoru, přičemž jsem každého respondenta ujistila, že zachovám jeho anonymitu a veškeré podklady budou sloužit pouze pro účel mé bakalářské práce. Po skončení rozhovoru jsem dala informátorům prostor na případné otázky a poděkovala za ochotu a pomoc při výzkumu.

Rozhovory se opíraly o několik okruhů otázek, které se týkaly těchto témat:

1. Trest a jeho účel, přísnost a jistota trestu
2. Trest smrti - argumenty pro/proti trestu smrti, osobní názor na trest smrti, výjimky, trestné činy, rozlišení úmyslu a nedbalosti
3. Právo na život, právo na svobodu
4. Hodnota lidského života, humánnost
5. Zájmy jednotlivce v konfliktu se zájmy společnosti

6. Soudní systém, prezidentská milost

7. Vězeňství, alternativní tresty, resocializace

Analýza dat probíhala průběžně během výzkumu. Každý nahraný rozhovor jsem pečlivě přepsala, následně pročítala a zhodnotila, co by bylo vhodné při příštím interview změnit, upravit. Průběžná evaluace výzkumu přispěla také k tomu, aby moji informátoři mohli lépe uchopit pokládané otázky a průběh rozhovoru byl plynulejší. Ve chvíli, kdy jsem měla sebrána veškerá data, začala jsem s analýzou. Všechny rozhovory jsem opakovaně důkladně pročítala a přiřazovala jednotlivým pasážím kódy. Ty jsem následně shromažďovala pod skupinu, která byla označena nadřazeným kódem. Díky seskupení dat jsem následně mohla začít s interpretací.

3.5 Interpretace dat

3.5.1 Trest a jeho účel ve společnosti

Na úvod každého rozhovoru jsem položila respondentům otázku, která objasnila jejich smýšlení o tom, co instituce trestu znamená a jakou by měla plnit funkci ve společnosti. Domnívám se, že tato obecná otázka byla položena i ku prospěchu samotných informátorů, protože jim umožnila utřídit si některé vlastní myšlenky a stala se tak „odrazovým můstkem“ pro další rozvíjení tématu.

Respondenti z laické veřejnosti popsali trest jako opatření, které má za účel udržet společenský řád. Je ukládáno člověku, který spáchal zločin, a tudíž porušil normy společnosti. Objevily se různorodé názory na to, jakou funkci má trest plnit. Tři z pěti respondentů označili za účel trestu odplatu za spáchané zločiny, jeden respondent za ochranu společnosti, kdy by měl trest sloužit jako pojistka, že se situace nebude opakovat. Poslední dotazovaný uváděl hlavní funkci trestu nápravu pachatele.

„Pod pojmem trest si představím určitě napravení někoho za něco, za nějaký čin co spáchal... Slouží k napravování těch jedinců a určitě k tomu, aby ve společnosti nepanoval chaos. Kdyby si všichni mohli dělat, co chtějí a nebyli takhle napravováni, tak si myslím, že by ten chaos panoval.“
(Sára)

Odborná veřejnost taktéž popisuje trest jako sankci za porušení pravidel společnosti.

„Je to sankce za nějaké chování, při porušení nějakého obecného pravidla, které by měli lidé přijímat a měli by se chovat určitým způsobem. Pokud se tak někdo nechová, tak je to sankce za to „špatné“ chování.“ (Jitka)

Většina odborníků označila za účel trestu prevenci, trest by měl sloužit k odstrašení dalších potencionálních pachatelů. Dále se také většina shodla, že trest by měl být určen k nápravě (výchově) pachatele. Jeden respondent uvedl, že trest má sloužit především jako pojistka, aby se neopakovalo pachatelovo nevhodné chování.

„Je zásadní, jak to vidí ta společnost, takže primární je ta odstrašující funkce, aby společnost viděla, že když došlo k tomu porušení norem, tak se to nějakým způsobem potrestalo. Tu nápravnou funkci bych vyloženě neviděla významové obsaženou v pojmu trest, myslím si, že je to taková nadstavba, která je důležitá, ale není úplně součástí toho pojmu.“ (Eva)

3.5.2 Přísnost versus jistota trestu

Zajímalo mě, zda má na pachatele trestného činu větší vliv skutečnost, že je trest velmi přísný, ale existuje nízká pravděpodobnost, že bude pachatel dopaden a odsouzen, anebo že je trest mírnější, ale jistota dopadení a odsouzení k trestu je velice vysoká.

Tři z pěti oslovených laiků shledávají důležitějším faktorem přísnost, jeden oslovený naopak jistotu. Poslední respondent se domnívá, že se tyto dvě složky trestu doplňují, ale z odpovědí je spíše patrné, že větší váhu přikládá jistotě.

„Přísnost a jistota dopadení se do jistý míry prolíná. Kdyby se zvýšila kvalita policie a soudnictví u nás a důvěryhodnost, tak by to u nás vypadalo jinak, snížila by se tu kriminalita. U nás nejsou ty tresty vysoký, dá se to obejít třeba známostma.“ (Sára)

Názory odborné veřejnosti se v rámci této problematiky vcelku rozcházejí. Jitka uvedla, že ani jeden faktor nehraje roli, protože většina pachatelů jedná impulzivně. Petr rozlišuje dopad na recidivisty a prvopachatele, kdy recidivista, který ví, jak systém funguje, dokáže zvážit, zda se mu čin vyplatí, zatímco prvopachatel se bude bát velmi přísného trestu. Eva uvádí jako hlavní faktor přísnost, kterou český sankční systém postrádá. Naopak Klára se domnívá, že přísnost významnou roli nehraje.

„Podle mě ta přísnost toho trestu tam nehraje takovou roli v momentě, kdy ten pachatel si řekne, že tady je malá pravděpodobnost, že mě chytí. U nás je to vidět například u loupežných přepadení, kdy jsou ty sankce poměrně vysoké, a přesto to je jedna z nejčastějších trestních činností, se kterou se tady setkáváme, protože si ti lidé v ten moment vůbec neuvědomí, jakým trestem jsou ohroženi, je to pro ně nepodstatná informace.“ (Klára)

František shledává, že hlavní impakt na pachatele má faktor jistoty trestu a názorově se tedy přiklání ke Kláře. Příkladá u pachatelů význam vnitřnímu sebepopření.

„Určitě by měl poměrně pozitivní vliv fakt, že ta justice funguje a že funguje rychle a spolehlivě. Tam funguje jednoduchý podmiňování, pokud by ty lidi věděli, že něco spáchají a z 90% nebo 80% budou přistiženi, chyceni a bude jim to prokázáno a nějaký trest si za to odpykají, byť třeba mírnější, tak by to mělo velké vliv. Většinou u našich klientů funguje ten mechanismus popření - mně se to nestane, mně nechytí. Tenhle typ lidí, to jsou lidi, který jsou zvyklý hrát ruskou ruletu, oni si řeknou, že jim se to nestane, proto ani velmi přísný tresty nemají odstrašující dopad, mají možná vliv na majoritní společnost, ale lidi, který mají a priori nějaký předpoklady k páchání trestný činnosti, tak to jsou často osobnosti nastavený tak, že i když jim hrozí relativně vysokej trest, tak u nich je nastavený to, že je nechytí, že se jim nic nestane. Což je ještě horší

v současné době, když ten systém nefunguje, tak pak funguje takovej ten mechanismus potvrzení.“ (František)

3.5.3 Trest smrti

V souvislosti s problematikou trestu smrti mě zajímalo, zda by byli respondenti takovému trestu nakloněni, za jaké trestné činy by je udělovali a k jakým okolnostem by přihlíželi.

Čtyři z pěti respondentů-laiků byli trestu smrti spíše nakloněni, jeden dotázaný byl proti. Ti, kdo souhlasili s trestem smrti, tvrdili, že by měl mít ve společnosti odplatnou funkci, která by „šla ruku v ruce“ s odstrašující funkcí, či by měl fungovat jako ochrana společnosti, tj. eliminovat by nebezpečné prvky. Trest smrti jako odplata za spáchané zločiny je spojena s názory na vhodný druh odplaty. Tím je podle laiků známé rčení „oko za oko, zub za zub“. Pro Mariku by ovšem pomsta neznamenal pouze „oko za oko“, ale spíše „oko za dvě oči“.

„Když by někoho zabil, tak bych ho taky zabila. Jako když zabijou nějakou babičku úmyslně pro dvě stovky, tak bych jim dala taky smrt a ještě milionkrát horší.“ (Marika)

„Nedivím se třeba členům rodiny toho zavražděného, že chtějí odplatit smrt a zabijou třeba sami toho vraha a ani bych je za to neposlala do vězení, jejich situaci chápu.“ (Sára)

„Jestli bych trestala tu rodinu za to, že šla a zabila vraha třeba svého dítěte? No nevím co na to mam říct, když si to vezmu osobně, tak bych asi takovej zločin ani nešla ohlásit.“ (Lenka)

Všichni respondenti z laické veřejnosti by trest smrti udělovali pouze ve zvlášť výjimečných případech, přičemž by bylo třeba každý případ posuzovat zvlášť a nezavádět žádná paušální kritéria. Posuzovat by se měly především případy vražd, zejm. mnohonásobných, či obecně trestné činy (např. týrání), které končí smrtí, a také násilí na dětech. Jeden respondent by trest smrti vztáhl i na týrání zvířat, které by vedlo

k jejich smrti. Významnou roli hraje u všech případů fakt, zda se jedná pachatele-recidivistu. Také se všichni shodli, že je důležité rozlišovat, zda byl daný čin (ne)úmýslný.

„U některých případů bych trest smrti povolila, ale přijde mi, že by to měla být individuální záležitost a řešit to případ od případu. Brala bych to jen na ty nejzávažnější, nenapravitelný vrahy, na ty co se v tom vyžívají, co mají deviaci, berou to jako rituál a určitě ne za krádeže, vlastizradu. Ale brala bych to spíše individuálně, ne na všechny automaticky, nezabíjet každého vraha, ale brát to individuálně. Bylo by zbytečné poslat na smrt vraha jednoho člověka, spíše ho uplatňovat až na ty nejhorší zločince, nenapravitelný.“ (Sára)

„Kdyby týral zvířata, tak bych ho taky utýrala. Ten člověk to dělá vědomě, je to prostě jako týrání člověka, je to život jako život.“ (Marika)

Tři z pěti respondentů z odborné veřejnosti se stavěli proti trestu smrti, přičemž jeden by si dokázal představit, že v ideální společnosti by trest smrti mohl fungovat a určité situace by pomohl vyřešit (v ČR nikoli), ale v důsledku by se spíše přikláněl k masivnějšímu udělování trestu odnětí svobody na doživotí. Zbývající dva respondenti by s trestem smrti souhlasili, ovšem přikláněli se k tomu, že v současné době by nemohl být v ČR zaveden. Ti, kdo stáli proti trestu smrti, tvrdili, že by neměl žádný odstrašující efekt, nebo jen minimální (v případě nájemných vražd); jeden z těchto respondentů uvedl, že by trest smrti, v případě jeho zavedení, neměl sloužit jako odplata, ale raději jako ochrana společnosti. Dva respondenti, kteří souhlasili s trestem smrti, sledovali jeho účel v ochraně společnosti.

Jak jsem již naznačila výše, odborníci nepovažují odplatu za účel jakéhokoli trestu. Všichni odborníci se shodli, že pro veřejnost jsou přitažlivá rychlá, jednoduchá, exemplární řešení, proto se mohou při trestání přiklánět k přísloví vycházející z Chamurappiho zákoníku - „oko za oko, zub za zub“. Podle odborníků je to pouze líbivá populární fráze,

kteřá postrádá efektivitu a není v ČR realizovatelná, přičemž jeden respondent uznával, že v historii mohla mít své místo.

„Teď to není realizovatelné. Kdybysme žili před několika sty lety a byl jeden panovník, který by o všem rozhodoval nebo tady nějaký ´vedoucí´ města, který by měl na starost spravedlnost v celém městě, nebyly by soudy a bylo by nutné prostě rychle rozhodovat o každém jednotlivém případě, tak si dokážu představit, že v té historii to někde to svoje místo mělo, bylo tam úplně jiné zřízení státu i těch měst, takže si dovedu představit, že v té době to efekt mohlo mít, že se sekaly ruce a tak, ale v dnešní době si myslím, že je to naprosto nereálné. Ty lidi, když to říkají, vůbec nemají představu, co říkají. Ono to zní sice líbivě, ale je to nesmysl.“ (Jitka)

Jeden odborník se obával, že trestání „oko za oko, zub za zub“ nemá odstrašující účinek a navíc značně přispívá k radikalizaci kriminality.

„Ono to je populární, ale efektivní to není. Když se to vezme v zemích, kde to funguje, takovejch zemí je dneska spousta, hlavně arabských zemí, tak to nemá odstrašující účinek a má to ještě bohužel vysoké efekt toho, že ta kriminalita se radikalizuje. Potom ten zloděj, kterej jde někam něco ukrást, tak aby se dostal z té situace, že ho někde někdo přistihne, tak radši spáchá ještě daleko závažnější trestnej čin, aby se z té situace dostal. Takže to tu kriminalitu ještě daleko víc zintenzivňuje a dostává jí do velmi brutální formy. V podstatě je to hezký, ten pocit tý katarze, ale ono by to nefungovalo.“ (František)

Pokud by se měl trest smrti udělit, uvedla odborná veřejnost, že by se mělo jednat o případy těžké závažné násilné trestné činnosti ohrožující život a zdraví člověka (vražda), trestné činnosti, kdy je někomu odepřeno právo na život (vražda plánovaná, několikanásobná, nájemná; terorismus). Všichni dotazovaní se shodli, že je třeba posuzovat každý případ zvlášť, brát ohled na to, zda se čin stal z nedbalosti, neúmyslně, či byl plánovaný. Respondenti by také přihlíželi k recidivě pachatele, zvláště v případě, kdy se jednalo o závažnou trestnou činnost, která by dokonce nemusela skončit smrtí. Jeden respondent uvedl, že kromě ublížení na

fyzickém zdraví (v případně závažných násilných trestných činů ohrožující život a zdraví, např. vražda i pokus o ni) by se měl trest smrti vztahovat i na ublížení na zdraví psychickém.

„Tak určitě by se měl udělovat za závažné násilné trestné činy ohrožující život a zdraví člověka, takže vražda, pokus o vraždu, úkladná vražda, kdy to není nedbalost nebo nechtěné zavinění. Nebo při závažné násilné trestné činnosti, kdy toho člověka třeba nezabil, ale velmi mu ublížil na zdraví, a to jak na fyzickém, tak i psychickém, jako třeba znásilnění.“
(Jitka)

3.5.4 Argumenty užívané pro trest smrti

Snažila jsem se během rozhovoru zjistit, jaká uvádí dotazovaní pozitiva trestu smrti a jaké při tom využívají argumenty.

Argumenty laiků ve prospěch trestu smrti korespondují s jejich názory na účel tohoto druhu trestu. Vznášeným argumentem bylo tvrzení, že trest smrti by odstrašil další potenciální pachatele a měl by tudíž moc snížit kriminalitu.

„Kdyby se vyskyt jeden takovej případ, tak ty lidi by si to potom rozmysleli. Už by toho tady tolik nebylo.“ (Petra)

Tito respondenti také považovali za účel trestu smrti ochranu společnosti. Trest se pak stává nástrojem eliminace jedinců, jejichž chování ohrožuje společenský řád, a to především pachatelů-recidivistů.

„Pozitiva vidím hlavně v odstranění lidí, kteří ohrožují společnost a působí lidem neštěstí. Třeba ty nenapravitelné pedofily, který si ten čin natáčí a pak ty nahrávky posílají rodičům, je výhodné odstranit. Někteřým bych to třeba i přála, jako třeba těmhle pedofilům.“ (Sára)

„Účel toho trestu je v tom ochránit společnost před tím člověkem, aby se to už víckrát nestalo, aby tady takový lidi nebyli. Prostě bych tady nenechal chodit lidi, který zavraždili deset lidí ...“ (Filip)

Jeden respondent-laik také poukázal na ekonomickou stránku trestu smrti. Ten je dle něj pro stát výrazně levnější záležitostí než jiné formy trestu, např. vězení.

Dotazovaní odborníci, kteří se přikláněli k trestu smrti, uváděli několik jeho pozitiv, které opět, stejně jako u laiků, navazují na účel tohoto trestu. Oba dva dotazovaní shledávali jeho účel v ochraně společnosti a z toho vyplynulo pozitivum trestu smrti, které tkví v možnosti eliminovat nebezpečné prvky ve společnosti.

„U toho trestu smrti si myslím, že je to úplně speciální trest, který plní možná ještě jinou funkci než ostatní tresty, a to je možná nějaká eliminace prvku, který společnost ohrožuje takovým způsobem, že by jí to mohlo i rozvrátit.“ (Klára)

Jeden odborník uváděl kromě eliminace taktéž faktor norem lidskosti, při jejichž zásadním překročení by mohl být trest smrti použit. Tentýž dotazovaný uvedl, že pozitivem je i nízká nákladovost.

„Dlouho jsem byla proti trestu smrti a v současnosti bych byla naopak pro něj. I když to nemám úplně ujasněný, že bych si myslela, že je to jednoznačně dobře, ale přece jenom jsem se setkala s konkrétními případy, které mě jakoby nahlodaly a říkala jsem si, že tady by to asi bylo na místě, protože už to bylo takový vybočení z nějakých našich mezí lidskosti, norem, který by se měly respektovat, že tam už jsem si skoro říkala, že není jiný prostředek, kterej v tu chvíli použít.“ (Eva)

3.5.5 Argumenty užívané proti trestu smrti

Zkoumala jsem také argumenty vznášené proti trestu smrti. Zajímalo mě, zda respondenti rozpoznávají jakékoli stinné stránky tohoto trestu.

Nejdůležitějším negativem trestu smrti je dle oslovených respondentů z laické veřejnosti možnost justičního omylu a tedy nemožnost nápravy rozhodnutí. Ti se domnívali, že v případě zavedení

trestu smrti v ČR by zde byla velmi vysoká možnost jeho zneužívání a také vysoká pravděpodobnost justičního omylu, které by se stávaly velice často, a to zejm. kvůli nefungujícímu soudnímu systému v ČR, jenž podle nich nepracuje efektivně, tresty jsou udělovány spíše mírné a celý systém soudů, policie, psychologů, je výrazně ovlivněn korupcí. Myslím si, že v tomto ohledu je názor laiků výrazným způsobem ovlivněn médii. Všichni respondenti sami z vlastního popudu v průběhu rozhovorů upozorňovali na různé kauzy diskutované v médiích, případy brutálních útoků, za něž údajně dostávali pachatelé velmi nízké sankce. Zejména se zaobírali případem Jiřího Kajínka, který jakoby se stal „ikonou“ českého soudnictví.

„Přijde mi problém, že dostkrát odsoudili a popravili člověka a po pár letech zjistili, že byl ten člověk nevinný, očistili ho až po jeho smrti ... Vim, že nikdo není dokonalý, všichni děláme chyby, takže se to může stát. Chyby se stávají.“ (Sára)

Podle Jitky z řad odborné veřejnosti není systém soudnictví a udělování trestů v tak kritickém stavu, jak ho vidí laická veřejnost. Navíc dodává, že každý trest může být efektivní, pokud je dobře uložený, přiměřeně dlouhý a přiměřeně přísný tak, aby ho byl člověk schopen vykonat. Pachatelé se podle Jitky dnes posuzují více individuálně a tresty se jim tzv. „šijí na míru“.

„Myslím si, že na to kolik je kritiky na české soudnictví, tak to situace není až tak strašná. Samozřejmě záleží na konkrétním soudu a speciálně na konkrétním soudci, jsou soudci, kteří pracují rychleji, jsou soudci, kteří jsou přísnější, jsou soudci, kteří jsou mírnější, ale obecně si myslím, že ten systém není špatný, protože každý má možnost se odvolat ke krajskému soudu, kde zasedá senát, tak to si myslím, že je celkem spravedlivý systém. Jediné co je na něm špatné je to, že to trestní řízení dlouho trvá. Možná by to šlo upravit systémově, aby byly nějaké maximální lhůty, ale to asi není reálné, protože když je nějaký velký případ, kde je 150 svědků, tak je jasné, že nemůže soud do půl roku rozhodnout. Samozřejmě se objevují soudci, kteří jsou zkorumpovaní, ale potom by ten systém měl zajistit, aby byli potrestaní, aby byli třeba zbaveni té funkce.“ (Jitka)

Odborník František naopak souhlasí s názorem, že český soudní systém není úplně v pořádku.

„U nás justice bohužel trochu kolabuje, nebo degeneruje, a za velmi závažný trestný činy se dávají velmi směšný tresty a lidi se z věznice vrací relativně brzo, což je veřejně poměrně dost neznámá věc.“ (František)

Problém shledává většina informátorů - laiků i ve zneužívání trestu smrti k odstranění „nepohodlných“ osob.

„Myslím si, že by se takhle dalo rychle a efektivně zbavovat lidí, který by tomu státu nevyhovovali, to mi přijde jako zneužití. Myslím si, že v ČR by se toho trestu smrti zneužívalo hodně. Jsou určitý lidi, který hejbu politikou a názoroma a efektivně by tak odstraňovali lidi, který jim nevyhovujou. Třeba kdyby novinář moc šťoural do mafie.“ (Sára)

Laici tvrdí, že se objevuje také rasová diskriminace a majetková nerovnost. Etnický původ může hrát určitou roli v rozhodování soudců, ať už na vědomé nebo nevědomé rovině. Stejně tak je důležitá majetková stratifikace. Pokud má člověk prostředky, může nejen podplatit kohokoli v systému, a zajistit si tak pro sebe výhodu, ale je mu také umožněno spolupracovat s lépe placeným, a podle informátorů tudíž i schopnějším, obhájcem.

„Ty majetný si to můžou koupit všechno, ty nemajetný nemůžou dělat nic proti tomu ... A ty právníci, když je to nějaký vobyčejnej, kterýho ti dají, tak asi moc dobrej nebude, jako že tě z toho nevyseká třeba. Ty, co maj peníze, si ho zaplatí a čím víc peněz mu dá, tak tím to udělá lepší, prostě tě z toho vyseká, bude se snažit.“ (Filip)

Jeden z dotazovaných laiků nesouhlasil s trestem smrti vzhledem k několika skutečnostem: byl vázán vírou v Boha, pochyboval o spravedlivosti lidské vlády a viděl problém také ve způsobech exekuce, kdy každý jednotlivý způsob může selhat a způsobit člověku utrpení. Co se týče lidské vlády, nebude nikdy spravedlivá. Soudci neznají okolnosti činu, nevědí, jak se vše událo, zda člověk páchal úmyslně.

„Já věřím v toho Boha, tam to je trošku jinak spravedlivý. Když to bylo dřív v té biblické době, tak tam když někdo někoho zavraždil, tak měl možnost utýct do nějakýho města, pokud to bylo neúmyslný, nemohli mu ublížit, ale když úmyslně zabil, tak byla smrt za smrt. Ale tam to rozhodl ten Bůh, protože tomu tak věřím, ale kdo to rozhodne tady, že to udělal úmyslně nebo ne. Lidská vláda nikdy nebude spravedlivá, protože tam pokaždý ten člověk bude chtít svojí výhodu. A taky protože máme ty pocity, máme ty geny, který to ovlivňují. Bůh nám ty pocity dal, on je má taky, ale je spravedlivej, vždycky ta spravedlnost vyváží ty jiný vlastnosti. To my neumíme.“ (Lenka)

Dotyčný byl sice vírou v Boha vázán, avšak během rozhovoru vyšlo najevo, že nedokáže určit, jak by se postavil k dané situaci v případě, že by byl osobně zainteresován.

„Já si neumím představit jednu věc... beru to boží hledisko, prosím Boha vždycky o pomoc, abych to vydržela a zvládla, a kdybych byla v té situaci a viděla bych, že ten někdo mi ublížil a vzal mi toho blízkýho člověka... já nevím jestli bych zvládla mu ten život nevíť. Z toho mám obavy, v tu chvíli nevím, jestli bych zvládla být humánní.“ (Lenka)

Nikdo z laiků nedokázal navrhnout, jak by se měl celý soudní systém změnit, jak ho zefektivnit. Většina respondentů je ovšem přesvědčena, že by mělo v procesu figurovat daleko více osob, především psychologů, čímž by se napomohlo spravedlivému řízení.

„Psychologové nám dávají nahlídnout do situace, jak byla, teda ne jak byla úplně přesně, ale měl by být větší počet policejních a vězeňských psychologů, který by měli mít větší váhu v tom rozhodování, co s tím člověkem bude, jaký bude jeho trest. Protože pak má primární právo soudce, který rozhoduje o právu člověka a často je ten názor zkrácený a ovlivněný různýma faktorama, například rasou, politickýma názorama.“ (Sára)

Argumenty odborné veřejnosti proti trestu smrti spočívaly především v jeho konečnosti, nevratnosti, nenapravitelnosti. Dva

respondenti se téměř doslovně shodli, že trest smrti není přípustný, jelikož člověku nepřísluší právo rozhodovat o životě druhých. Jeden respondent viděl překážku také ve výběru osob, které budou exekuce vykonávat, přičemž většina laiků v tomto ohledu neviděla žádný problém, jak ilustruje názor Petry.

„Jestli by tady byl takovejhle institut, tak by to znamenalo, že to někdo bude muset vykonávat. Takový povolání pravděpodobně každého poznamená a kolem toho by samozřejmě muselo být spoustu lidí, než by se taková věc provedla.“ (Eva)

„No musel by to někdo dělat... Určitě by se někdo našel, komu to nevdí dělat. Já bych to dala za úkol tý rodině...kdo by se na to cítil. Když ti někdo zabije někoho blízkého, tak to se v tobě nahromadí ten vztek, ten máš prostě v sobě.“ (Petra)

Justiční omyly považují odborníci za další důvod proti trestu smrti, přestože se shodují, že by se jednalo o výjimečné záležitosti. Jeden respondent uvedl, že proti trestu smrti vypovídá i míra kriminality, která se po jeho zavedení oproti očekávání nesnížila.

Co se týče zneužití trestu smrti a diskriminace při odsuzování, většina odborné veřejnosti věří, že v současných podmínkách a vládním zřízení ČR by se ani jedno nedělo. Jeden respondent uvedl možnost diskriminace či zneužití jako vysoce pravděpodobnou. Dva respondenti se shodli, že pokud by došlo ke změně státního zřízení, tak by téměř jistě docházelo k manipulaci s důkazy, odstraňování „nepohodlných“ občanů, etnických menšin aj.

„Lidi si to moc často neuvědomujou, ale my máme pocit, že tu máme nějakou demokracii a relativně svobodnej režim a máme ho tady navždy, to je takovej vžitej názor, ale nějakaj trochu hodnej demokratickej režim je tu vždycky jenom na pár desetiletí, vždycky se to mění a měnilo. Takže si myslím, že ve chvíli až se zase jednou změní režim, třeba v celý Evropě

nebo jenom u nás, tak už ten zavedenej trest smrti by byl poměrně ošklivej nástroj, jako je tomu třeba v Číně nebo v Bělorusku.“ (František)

3.5.6 Výjimky při udělování trestu smrti

V případě zavedení trestu smrti by se pravděpodobně diskutovalo o zavedení výjimek pro určité skupiny lidí. Zajímalo mě, zda se liší názor laické a odborné veřejnosti. Odborníci se shodují, že by měly existovat výjimky u trestu smrti pro některé zvláštní skupiny, konkrétně pro děti a mladistvé, těhotné ženy, jedince s psychickými poruchami. Dva respondenti se v této problematice opírají o současné zákony¹³, které upravují tyto skupiny natolik dostatečně, že by mohly platit i v případě trestu smrti. Názory laiků se od odborníků částečně liší.

3.5.6.1 Děti

Tři z pěti laiků se přikláněli spíše k možnosti neudělovat dětem a mladistvým výjimky z trestu smrti. Myslí si, že v dnešní době děti rychleji dospívají a mají za své činy odpovědnost již v ranějším věku, zhruba kolem třinácti let. Jeden z respondentů, Petra, si myslí, že věk nehraje žádnou roli, pokud člověk spáchal závažný trestný čin jako mladistvý, tak je v něm „cosi“ zakořeněno a časem se to nezmění.

„Zrovna ty děti mi přijdou, že toho dost zneužívaj... Když někdo ve třinácti zabije, tak ví, co dělá. Aby to nevěděl, tak by mu musely bejt tak tři roky. Kdyby to ostatní věděli, tak by tomu přizpůsobili zákony a nesnažili se je obejít a zkusit zabít někoho jen pro ten pocit si to vyzkoušet, jako jsem to viděla v televizi. Nějak by se to mělo věkově omezit, ale určitě od třinácti, tak bych je soudila jako dospělý. Myslím si, že i to dítě, kterýmu je dvanáct, ví, co dělá a vidí, jestli někomu ubližuje, jestli se to tomu člověku líbí, a i to dítě cítí, že to tomu člověku není příjemný a byla by to trochu prevence, ostatní by uzpůsobili svoje chování a jednání. Asi je to sporný, že by se určila hranice třináct let a třeba dvanáct a půl by se bralo jako dítě, ale kdyby to dítě bylo mladší tak by tam měli větší vliv ty psychologové, který

¹³ Konkrétně se jedná o zákon č. 169/1999 Sb. ve znění pozdějších předpisů, Hlava IV. Odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených (Trestní zákoník 2012: 377)

by víc objasnili tu situaci, víc by do toho viděli, objasnili by důvody toho jednání a podvědomí. To dítě se psychologovi víc otevře, i když nechce, protože oni mají metodiku jak strukturovat rozhovor a dostat z nich to co potřebují, jak ta situace byla, jak to vzniklo, ty důvody a na základě těch faktorů by se rozhodlo jak dál tu situaci řešit. Ten zákon by byl moc obecný, dalo by se to zneužít, lepší by bylo řešit to individuálně.“ (Sára)

„S těma dětma to stejně poroste, takovýhle děti se nepolepší. Desetiletý kluk něco provede, oni ho potrestat nemůžou, tak proč by to neudělal znova? Do osmnácti si tady může vyvádět, jak chce, ale stejně pak že by to přestalo v osmnácti... tomu nevěřím. Ty děti tu odpovědnost za sebe nesou. Když něco takovýho dělají, tak nejsou normální, už musí mít něco v sobě, proč to dělají.“ (Petra)

Zbylí dva laičtí respondenti by výjimky dětem udělovali, ovšem každý z jiného důvodu a v jiném kontextu. Filip by trest smrti neuděloval mladším 18 let, do dosažení plnoletosti by je umístil do vězení a poté by případ znovu prozkoumal a nechal zpracovat nové psychologické posudky. Lenka tvrdí, že trestní odpovědnost nesou rodiče dítěte, jejichž výchova nebyla dostatečná.

„Asi bych udělal výjimku, do těch 18 let bych ho tam prostě v tom vězení nechal, potom by se vidělo, co by se s nim stalo. Já nevím, jestli třeba v 10 letech může mít takový myšlení, jako když mu bude 18 let. No třeba ten člověk dospěje, bude normální. Třeba už to nikdy neudělá.“ (Filip)

„Když ty rodiče nezajímá, co ty děti dělají, tak si rodiče za to můžou sami. A ten trest smrti by si v tom případě zasloužili ty rodiče, protože oni se podíleli na jeho výchově, oni to měli ovlivňovat. To je ovlivněný tou výchovou těch dětí, rodiče jsou v práci, nemají na ně čas, ty děti tráví čas jenom před počítačem, před akční hrou a žádnou hodnotu života vlastně neznají, neví co je hodnota života a vlastně se vychovávají samy. Pak jdou střílet do školy, ale jim to přijde všechno jako zábava, jako hra, oni nerozlišují mezi realitou a skutečností, prostě tam ty figurky spadly. To mu musí někdo vysvětlit, že tohle se nesmí. Já bych za to soudila ty rodiče a tomu dítěti bych se snažila nějak pomoci, protože když on vidí skutečnou krev, tak to každý dítě zasáhne a bude mít celý život trauma. Ten trest samozřejmě

zasluhuje i to dítě, ale i rodiče, už jenom proto, že mu umožnili přístup k tý zbrani. A co z toho člověka bude, nic k užitku tý společnosti z něj nemůže vyrůst.“ (Lenka)

Odborná veřejnost se shodla, že dětem a mladistvým by měla být výjimka udělována. Jeden respondent nedokázal explicitně definovat důvod této výjimky. Další z dotázaných viděl problém v rychle dospívajících dětech a tedy v hranici, která by měla určovat trestní odpovědnost.

„Děti... záleží, jak budeme brát děti... to bych asi neuměla úplně říct, ale asi by to logicky zaváňelo tím, že tam by se to mělo omezit tímhle tím směrem... asi jo, ale nemůžu říct žádnéj rozumovej důvod, je to spíš takovej pocit, že takhle to většinou funguje, že na ně se díváme jinak.“ (Eva)

„Obecně u všech trestů by měli odborníci, který se zabývají vývojovou psychologií, zvážit, kdy je ten člověk doopravdy odpovědněj za svý jednání, což si myslím, že je dneska už trošku níž než těch 15 let... ty lidi dneska rychle dospívají. Ale tam bych s tím trestem smrti byl hodně opatrněj, já bych prostě pro něj v důsledku nebyl.“ (František)

3.5.6.2 Těhotné ženy

Všech pět respondentů z laické veřejnosti se domnívá, že těhotná žena by určitě neměla být odsouzena k trestu smrti. Tři dotazovaní by ženu odsoudili k výkonu trestu a po porodu vykonali trest smrti, přičemž jeden by exekuci vykonal ihned po porodu, dva respondenti by respektovali šestinedělí. Následně by dítě předali k adopci. V případě těhotných žen se všichni respondenti ohlíželi na práva dítěte, především na právo na život.

„Já bych to dítě nezabíjela, já bych jí to nechala donosit, porodit. U těch těhotných bych tu výjimku udělala, zase vůči tomu dítěti, to za to nemůže. Já bych jí zavřela, nechala jí porodit a pak prostě ten trest smrti a dítě bych dala k adopci. Myslím, že je to pro to dítě lepší a bude mít právo na normální život. Je to lepší než vyrůstat s takovouhle mámou. Bude mít

šanci být normální.“ (Petra)

„Udělala bych výjimku u té těhotné ženy, protože když pošleme na smrt těhotnou ženu, tak zabijeme dva životy, přičemž to dítě za jednání své matky vůbec nemůže a bylo by to protizákonné a mohlo by to být považováno jako vražda, dítě si vlastně nevybere matku vražedkyni. Chránila bych spíš právo na život toho dítěte. Byla by pro mě výjimka i žena, která právě porodila ...“ (Sára)

Všichni odborníci se shodli, že v případě udělování trestu smrti by se musela projednávat výjimka pro skupinu „těhotné ženy“, kdy je nutné chránit práva a zájmy dítěte. Dva respondenti vidí jako problematický střet práva dítěte na oba rodiče s dopadem výchovy rodiče, který na něj může mít špatný vliv.

„Těhotné ženy bych určitě nepopravovala. Ale je otázka, co po tom, když se dítě narodí, jestli je to natolik polehčující okolnost. Když už zaslouží trest smrti, tak by asi neměla ani vychovávat dítě. Mohla by mít na něj špatný vliv.“ (Eva)

„Já považuju těhotnou ženu v jakýmkoliv stadiu těhotenství za dvě osoby, takže je nesmysl popravovat další osobu, která s tím nemá nic společného. Ale tam se to komplikuje tím, že i to nenarozený dítě by mělo mít právo na oba dva rodiče, my mu toho rodiče bereme, což hodně komplikuje situaci. Nicméně pokud by se uvažoval jakékoli trest, nemusel by to být trest smrti, tak je dost problematický a priori říct, že těhotné ženy nemáme trestat, protože český národ by s tím uměl velmi lehce naložit, ve chvíli by tu bylo spoustu těhotných žen, který by byly těhotné za tím účelem, aby mohly páchat trestnou činnost. Takže by se to muselo nějak ošetřit...teoreticky, v té ideální společnosti.“ (František)

3.5.6.3 Psychicky nemocní

Všichni laičtí respondenti se shodli, že psychicky nemocní by měli dostat výjimky z trestu smrti. Problém ale shledávají ve věci umístění nemocného. Všichni respondenti se domnívají, že psychiatrické léčebny jsou málo hlídané a je z nich snadné utéci, ale zároveň není vhodné je

odsuzovat k výkonu trestu ve věznicích, zejm. kvůli bezpečnosti ostatních vězňů i pracovníků.

Dva z pěti respondentů-odborníků rozlišovali mezi psychickou nemocí a poruchou osobnosti. Psychická nemoc je oběma chápána jako faktor, který snižuje trestní odpovědnost. Zatímco porucha osobnosti je chápána jako jiná kategorie, vlastnost člověka. Názory obou respondentů se střetávají na rovině ovladatelnosti této poruchy - jeden respondent tvrdí, že ji korigovat lze, druhý má opačný názor.

„Když jsou vyloženě psychicky nemocní, tak bych trest smrti nedávala, ale když je to porucha osobnosti, kterou on může do jisté míry sám korigovat, když hodně chce, což většinou nechtějí... Je těžký určit nějakou hranici, od kdy se jedná o poruchu osobnosti a od kdy je to psychická nemoc, kdy člověk jedná na základě podnětů, který ten člověk nemůže sám ovládnout, nemůže si pomoci.“ (Eva)

„Jedna věc je, z hlediska klasifikace duševní nemoci, kdy člověk může mít nějakou paranoidní schizofrenii a nějaký 'hlas' mu říkáj běž támhle a udělej to a tam je ten člověk nějakou takovouhle věcí ovládaný. Chápu to, že ty lidi dneska nejsou trestně odpovědný a postupuje se s nima jiným způsobem. Ale pak je další kapitola z psychopatologie, což jsou poruchy osobnosti, tak to je hrozně složitá věc, protože u těch lidí je to jejich osobní vlastnost, která se u nich nějakým způsobem vyvíjela, mají k ní nějaký předpoklady a vyvinula se do nějakýho stadia. Je to jejich vnitřní vlastnost, s kterou nic moc nejde dělat. A teď je otázka, jestli trestat člověka za jeho vlastnost. Je to sice nějaká deviace, posun od normy, ale v podstatě to není nemoc, nemoc je nějakým způsobem léčitelná. A většina těch pachatelů závažný trestný činnosti má nějakou takovouhle vlastnost. Na to se dneska nehledí jako na nějakou polehčující okolnost nebo něco co by eliminovalo trestní odpovědnost, ale z hlediska toho teoreticky uvažovaného trestu smrti to tu otázku komplikuje.“ (František)

3.5.7 Způsoby vykonání trestu smrti

V rozhovorech jsem pokládala také citlivé otázky, které směřovaly ke zjištění, jaký způsob popravby by dotyční zvolili a zda by upřednostnili humánnost.

Dva laici tvrdili, že není třeba hledat humánní způsoby exekuce, protože oběť pachatele trpěla. Toto se prolíná s tvrzením, že trest smrti by měl mít odplatný charakter. Popravby by dle nich mohly být přístupné i pro veřejnost.

„Ty jeho oběti neskutečně trpěly a on by měl dostat třeba injekci po který usne? Já bych ho postupně trápila až do smrti, možná třeba kdyby to šlo mu udělat to, co udělal těm svejm obětem. Postupovala bych, jak postupoval on.“ (Petra)

Jeden dotazovaný laik by hledal spíše humánní způsob vykonání trestu smrti, jímž je dle něj poprava injekcí. Další respondent nebyl rozhodnutý - přikláněl by se spíše k méně humánním trestům, aby si pachatelé prožili bolest svých obětí, ale vzhledem k jejich (ne)proveditelnosti odkazoval spíš na popravu injekcí či na elektrickém křesle, která by neměla být přístupná veřejnosti.

„V západních státech jsou ty popravby dost humánní. Dřív byly popravby kulturní událost, já bych to zavedla určitě neveřejně. Přejde mi, že tohle není divadelní představení. Nehodí se zveřejňování, ne vůči tomu popravenému, ale vůči té jeho rodině. I když je ten člověk vrah, tak má svoji rodinu, která ho má rada, vychovávali ho, dávali do něj naděje a nechtěli by vidět useklou hlavu svého syna v nějakým novinovým plátku.“ (Sára)

„Nepřijde mi špatný ten Chamurappiho zákoník „oko za oko, zub za zub“, v některých případech bych to praktikovala. Těm lidem, kteří se v tom činu vyžívali, bych ukázala, čím si procházely jejich oběť ... Tyhle lidi bych nezabíjela třeba injekcí, i když vím, že to není humánní. Ale nedokážu si představit ty katy, který by to prováděli, je jednoduchý někomu dát injekci nebo ho posadit na křeslo, než někoho rozřezávat po kouskách. Ale

z principu by nemuseli být humánní, ublížil lidem a taky nepřemýšlel, jestli je to bolí, nepřijde mi důležitý hledat bezbolestný způsob trestu smrti.“

(Sára)

Další dotazovaný z řad laické veřejnosti nesouhlasil s trestem smrti. Důvodem byla i možnost selhání exekuce. Jiný respondent oponuje tím, že zodpovědnost a rozhodnutí páchat či nepáchat trestnou činnost leží na každém individu, které musí počítat s možnými následky.

„Smrt není sama o sobě vůbec humánní. Když pak čtu, že mu píchli injekci a on ten člověk pořád žil a teďka všechny ty projevy, co musel prožívat. Je to hrozný, i když je to zločinec. To aby mu dřív prasklo srdce tím strachem.“

(Lenka)

„To se nedá nic dělat, když ta poprava selže. To si měl rozmyslet, do toho musel jít s tím, že se mu může něco stát. Když ten trest selže, tak má smůlu, měl si to rozmyslet dřív.“ (Marika)

Pro odborníky bylo velmi těžké určit způsob, kterým by měla být vykonána poprava. Ti, kteří se přikláněli k trestu smrti¹⁴, by jednoznačně upřednostnili humánní způsob exekuce v rámci medicínských či technických možností, vyvarovali by se zbytečného týrání. Jeden respondent uvedl, že žádný způsob není stoprocentně humánní, a že čekání „v cele smrti“ je samo o sobě velkým trestem.

„To, co by mi přišlo, jako humánní způsob jsem asi ještě neviděla... To, jak to provádět, je na tom asi to nejtěžší, jak to udělat nějak důstojně. A ten samotnej proces je dlouhej, to že na to člověk několik let čeká, mi přijde samo o sobě docela šílený. A potom když už ví, že to přijde třeba za týden, tak si nedokážu představit ten týden. To už mi přijde skoro jako týrání těch lidí Když se tak rozhodlo, tak už by se to mělo opravdu stát a ne takovou dobu čekat a vědět, že ho to prostě potká.“ (Eva)

¹⁴ Jak jsem již naznačila výše, tyto respondenti by se v určitých případech přikláněli k trestu smrti, ovšem v ČR by nyní zavedený být nemohl. Jeden respondent uvedl, že by fungoval spíše v nějaké ideální společnosti.

3.5.8 Vězeňství

3.5.8.1 Funkce vězení, jeho vliv na člověka

Během rozhovorů byla diskutována také problematika vězeňství, konkrétně funkce vězení, jeho vliv na člověka a možnost následného znovuzачlenění do společnosti po propuštění.

Laická veřejnost se usnesla, že nejvhodnější alternativou trestu smrti je doživotní vězení. Čtyři z pěti laických respondentů tvrdí, že vězení by mělo mít především ochrannou funkci, mělo by být pojistkou, že se trestný čin nebude opakovat a neohrozí tak členy společnosti. Dva respondenti uvedli jako další funkci vězení nápravu pachatele. K té podle nich dochází jen u zanedbatelného procenta vězňů. Dva respondenti se shodli, že vězení má odstrašovat pachatele od recidivy, ale také má odrazovat od trestné činnosti další potenciální pachatele. Toto by působilo, pouze pokud by se úroveň český věznic snížila. Všichni dotazovaní považovali vybavení a možnosti českých věznic za vysoce nadstandardní.

„Myslím si, že funguje obecný odstrašení, obecně se lidem do vězení nechce, ale ten pobyt ve vězení se dá u nás docela zpříjemnit, nedá se to srovnávat s asijským vězením. Kdyby tady byly takový podmínky jako v asijským vězení, tak by se tam nikomu nechtělo, tak by to odstrašující případ byl.“ (Sára)

„Tady jdeš do vězení, máš tam televizi, máš tam internet, lidi tam můžou i vystudovat, vydělat si prachy. Vždyť to není dneska žádná trest, to můžu taky dostat vztek, někoho jít zabít a pak si tam vegetit. To je neskutečný jaký maj přepych, stát to stojí takový prachy... Já bych jim tam zakázala nějaký televize, zakázala bych jim tam takovýhle věci, aby si to nebrali, jakože jsou někde na dovolený, ale aby taky pořádně mákli, ne všichni tak pracují že jo. Někdo tam třeba chodí rád, už jsou na ten systém zvyklí, dostanou jídlo, nocleh, nemusí se o nic starat.“ (Marika)

„Dost často mi přijde, že když je ten člověk ve vězení často, tak se tam s ostatními vězni zná a nepřijde mi, že on to bere jako něco hrozného, má tam známý, utvoří si tam skupiny známých a nebere to jako trest. Myslím si, že ten pobyt pro vězně není tak traumatizující a odstrašující, jak by to mělo být, aby se tam nikdo nechtěl dostat. Ten vězeň to pak někde řekne a roznese se určitej názor, jak to tam funguje. Někdo se s těma z vězení stýkal, i když ty lidi nebyli zavřený, tak je to traumatizující zážitek jak pro koho. (Sára)

„Tam proneseš cokoli. Některý ty vězni maj venku lidi, který jim to obstarávají, třeba ty drogy a přes ty bachaře si to dokážou pronést. Bachaře podplatíš a proneseš to zvenku.“ (Petra)

Laici popisovali vliv pobytu ve vězení na člověka na rovině psychiky odsouzeného. Dva respondenti uvedli, že pro určité typy lidí, kteří nepatří k „vězeňské subkultuře“, může být vězení velmi stresující v tom ohledu, že omezuje jejich svobodu a deformuje vnímání času. Většina dotazovaných se shodla, že na psychiku člověka působí i samotné sociální vztahy ve věznici – někteří jedinci mohou být šikanováni, sexuálně obtěžováni, vylučováni z určitých aktivit apod., a to jak ze strany spoluvězňů, tak i dozorců.

Většina laiků se domnívá, že je ve vězení nízká možnost, že pachatel získá nové poznatky využitelné po propuštění k páčání trestné činnosti. Jeden respondent tvrdí opak.

„Tam se určitě ještě něčemu přiučíš, nebudou to žádný pozitivní věci, ale negativní, které využijou, když se dostanou z toho vězení. Slyšela jsem, že jeden vězeň bral vězení jako vysokou školu pašování drog. To vězení představovalo vysokou školu pašování drog, naučil se tam spoustu technik. Techniky si tam určitě vězni mezi sebou předávají, předávají si informace.“ (Sára)

Podle čtyř z pěti respondentů z odborné veřejnosti by mělo mít vězení nápravnou funkci. Shodují, že české vězeňství tuto funkci neplní, resp. plní jen pro určitou velmi omezenou část lidí, nikoli pro většinu,

kteřá může fungovat na tzv. „dráze zločince“, či být zvyklá žít v „ústavu“. Všichni oslovení se shodli, že primární funkcí českých věznic je izolace pachatele, která chrání blaho společnosti, třebaže jen na určitou dobu. V tomto vidí dva dotázaní slabinu, bohužel ale zatím neexistuje jiný, účinnější systém. Dva respondenti zmínili, že vězení může sloužit k odstrašení potenciálních pachatelů. Tuto funkci ale české vězeňství spíše postrádá a částečně spoléhá na odstrašení pachatele samotného.

„Asi se trošku spoléhá na to, že víc než nějaká nápravná funkce, co se týče toho vnitřního náhledu člověka, tak se spíš hraje na to, že si bude pro příště pamatovat, že fakt nechce mít 5 let někde zavřený a nemoc normálně žít... což není úplně ideální. Bylo by hezký, kdyby fungovalo něco, kde se s těma lidma pracuje a oni pak vycházejí s trošku jiným náhledem na svět a na život.“ (Eva)

Za dva největší problémy českého vězeňství považují dotázaní odborníci přeplněnost věznic a naprosto minimální práci s lidmi – a to jak ve vězení, tak i po propuštění. Podle Evy by bylo vhodné zvýšit úroveň programů v rámci pobytu ve vězení, což by mohlo přinést několik pozitiv nejen pro pachatele, ale i pro systém.

„U těch resocializačních programů je užitečný to, že by pomáhaly hradit ty náklady, který soud stojí to, že v tom vězení jsou a na druhý straně by to pro ně bylo dobrý ze všech hledisek, kdyby byla ve vězení práce. Krom toho, že se můžou něco naučit, získat pracovní návyky, nový kvalifikace, tak i to, že dělaj něco jinýho, než že celý den sedí. Když by měli nějaký režim a chodili by do práce, tak si myslím, že je to pro každýho příjemnější... a něco jim to přinese.“ (Eva)

3.5.8.2 Propuštění z vězení, znovuzачlenění člověka do společnosti

Odsouzený může po určité době zažádat o podmíněčné propuštění z výkonu trestu nebo o prezidentskou milost¹⁵. Většina laiků souhlasí s tím, aby tyto možnosti byly zachovány. Avšak žádosti by se měly pečlivě posuzovat a měly by se schvalovat výjimečně.

Názory odborníků na podmíněčné propuštění a prezidentské milosti se liší. Klára by obě možnosti zanechala tak, jak jsou nyní zavedeny. Eva a František se shodují, že možnost požádat o milost by tu existovat měla, ale v praxi by se měla udělovat s ostražitostí.

„U těch výjimečnej trestů si myslím, že z hlediska legislativy to není nastaveno špatně. Pokud by ti lidé, kteří rozhodují o tom propuštění u těch výjimečných trestů nebo obecně u trestů za závažnou trestnou činnost, nechtěli, tak je nepropustí. Ale to vězeňství je natolik přeplněný, že doopravdy pouští v podstatě kdekoho.“ (František)

Petr, stejně jako Eva, by možnost zmírnění ponechal, ovšem možnost požádat o milost by zrušil.

„Milost mi přijde tak trošku zvláštní, tomu moc nerozumím, mě to přijde jako přežitek z nějaký císařský doby, kdy má někdo osvícenej tohle právo. Milosti bych zrušil, ale podmíněný propuštění bych nechal, tam to svůj smysl má.“ (Petr)

„Když si ten justiční systém dá tu práci a projede celý ten případ a potom někdo přijde a celý to zruší, tak mi to připadá trošku zvláštní... že je někde chyba. V našem systému je spousta možností, jak tomu člověku upustit od potrestání, takže si nejsem jistá, proč by někdo shůry měl ten celý případ škrtnout.“ (Eva)

¹⁵ Milost představuje odpuštění, zmírnění tvrdosti zákona. Může sloužit ke zmírnění dopadu trestu, zejména pokud má trest dopad i na třetí osoby, např. děti (Marečková 2007: 21)

Po propuštění z věznice spatřuje všech 5 respondentů-laiků problém ve znovuzачlenění do společnosti, jež je téměř nemožné. Dva jedinci se shodli, že člověk začne opětovně páchat trestnou činnost, k čemuž je donutí sama společnost.

„To je nepromyšlený, stát se je snaží potrestat tím, že je dá do vězení, ale strašně je tím ten člověk vyčleňovanej, je tam silná sociální kontrola, nikdo ho nechce vzít do zaměstnání, protože ho lidi onálepkujou jako vězně, delikventa, zločince a takhle k němu budou přistupovat do konce jeho života. Furt si ho budou pamatovat jako vězně. Vězení ovlivňuje celej život jedince, i kdyby se chtěl chovat správně, tak ta společnost ho donutí k tomu, aby se vrátil do těch svých šlápějí, protože ho budou vyčleňovat a už si ten svůj pobyt ponese po celej život. Ten status je neměnněj. Vězení ho vlastně nemůže napravit, společnost ho začne vyčleňovat, člověk pak rezignuje a začne uplatňovat chování, na základě kterého skončil ve vězení. Hraje hrozně velkou roli ta společnost. Některý organizace se je snaží uvést do normálního života, ale ty bývalý vězni vždy dostanou podřadnější práce. Myslím si, že tohle je už teoreticky další trest, trest ze strany společnosti a ten člověk nemá šanci se pořádně napravit, i kdyby se snažil sebevíc.“ (Sára)

Znovuzачlenění do společnosti je dle odborníků obtížné, ale nikoli nemožné, zejm. za předpokladu, že se bude s propuštěnými intenzivně dlouhodobě pracovat. Velkou roli hraje i dobré rodinné zázemí. Je důležité zkvalitnit resocializační programy a odborný dohled. Pracovníci různých organizací (PMS ČR, neziskové organizace) mohou pomoci dotyčnému zvládnout situaci, umožnit mu plynulý přechod z vězení do společnosti, ušetřit ho větších šoků, poradit mu, vyslechnout ho. Ideální situace by vyžadovala větší finanční investice do této oblasti, což by umožnilo zkvalitnit práci s klienty a přispělo tak k jejich úspěšnému začlenění a ke snížení rizika recidivy.

3.5.9 Jedinec a jeho práva versus společnost

Do celé problematiky, kterou se ve své bakalářské práci zabírám, se promítá vztah jedince a společnosti, kříží se jejich zájmy. Zjišťovala jsem, co si jedinci myslí o nadřazování potřeb společnosti nad jedince a o odebrání práv člověku. Také jsem se zabírala hodnotou lidského života, přičemž jsem se snažila odhalit, jak může trest smrti tuto hodnotu proměňovat.

Dva laičtí respondenti nastínili problém kriminality jako problém celé společnosti, který má zárodky v instituci rodiny a výchovy, nikoli v genetické výbavě jedince. Společnost přestává fungovat, a proto lidé vymýšlí nové způsoby, jak udržet pořádek.

„Bůh je jako hodinář. Když já ti dam hodinky a oni se ti rozbijou, budeš je umět opravit? No nebudeš. A tak je to s náma s lidma. Ta společnost těch lidí se čím dál víc porouchává, vypadávají tam ty kolečka a už to nejde, už to ty lidi sami nezvládají. Lidi sami vědí, že se něco děje, ale že to nejde ovlivnit. A ten, kdo to opraví, je ten bůh, člověk to neumí, nemůže umět. My jsem hříšný a proto to nefunguje.“ (Lenka)

„Je to hodně o výchově. Geny tam taky hrajou roli, ale jsou to hlavně rodiče, který určují, co je dobrý a co je špatný. Když se o to svý dítě nezajímaj a to kouká celej den na internet, kde jsou na všechno návody, tam tě ke všemu nabádaj ...“ (Petra)

„Prostě to záleží na tý rodině, na tom základu toho jedince, aby byl ovlivňován těmi rodiči. Pokud neuvidí, že má dostatek lásky, dostatek pochopení a zároveň dostatek výchovy, tak to k ničemu nepovede. Základní tvorba státu je ta rodina a to se rozšiřuje dál na společnost.“ (Lenka)

Spornou záležitostí je střet zájmů společnosti a práv jednotlivce. Všichni čtyři laičtí respondenti, kteří souhlasili s trestem smrti, uznávali, že existují ojedinělé případy, kdy společnost „stojí nad člověkem“, kdy má oprávnění zbavit ho jeho práv – práva na svobodu a práva na život.

Zájmem společnosti je chránit sebe samu, a pokud ji některý člen ohrožuje, má právo jednat ve svůj prospěch a zároveň v neprospěch jedince.

„V těch případech si myslím, že stát na to právo má, myslím, že ty lidi určitě neřešili, jestli ty jejich oběti mají nějaká práva, bylo jim to jedno a uspokojovali svoje potřeby a v těch případech na to právo má, protože ten zločinec sebral život určitému člověku a určitě v tu chvíli, kdy ho zabíjel, neuvažoval, že má ten člověk nějaký právo na život. A ten vrah měl nad tou svou obětí moc a nepřemejšlel, jestli ta oběť má nějaký práva na život, a proto i myslím, že ten stát má právo v tuhle chvíli ve výjimečných vybraných případech rozhodovat o životě toho člověka.“ (Sára)

„Jsou nějaký pravidla, a když je porušíš, jdeš z kola ven. Ochrana společnosti je důležitější. On rozhodl o něčem životě, tak teď ostatní rozhodnou o jeho.“ (Marika)

Jeden respondent-laik stát proti trestu smrti i proti vyvyšování zájmů společnosti nad zájmy jedince.

„Když to zase vezmu z toho božího hlediska, prostě lidi tomu člověku nedali život, tak nemaj ho právo brát. Tohle prostě nikdy nebude spravedlivý. Je to lidskej život a nikdo nemá právo ho vzít. Každýho života je škoda.“ (Lenka)

Odborná veřejnost se v problematice střetu zájmů člověka a společnosti neshodla. Tři respondenti z odborné veřejnosti, kteří nesouhlasili s trestem smrti, se shodli na tom, že člověku nenáleží rozhodovat o životě a smrti jiných lidí. Právo na život je základním lidským právem zakotveným v Ústavě i LZPS, které je neoddiskutovatelné a platí za všech okolností. Dva respondenti, kteří byli spíše nakloněni trestu smrti, oponovali, že ve výjimečných případech může společnost právo na život odebrat, jelikož toto je podmíněno určitým druhem chování. Jeden z respondentů navíc uvedl, že důvodem je i fakt, že dotyčný člověk ztratil právo být považován za člověka.

„Tady ta bytost jakoby ztratila právo na to, aby jsme se na ní dívali jako na člověka a všechny druhy nápravy, trestů, sankcí, jsou vlastně stejně zbytečný. Jsou případy, kdy vím jak se mám chovat a nechovám se tak, tak už pak nemám právo, aby bylo se mnou zacházeno jako s člověkem.“

(Eva)

Co se týče práva na svobodu pohybu, všichni odborníci se shodli, že společnost má právo odebrat jedinci jeho právo na svobodu ve vlastní prospěch, což je spravedlivé a každý člověk by to měl být schopen pochopit, protože s tímto rizikem musí pachatelé počítat, když páchají trestnou činnost. Nadto je zde možnost revidovat důkazy, a tak člověk může opětovně nabýt svých práv.

3.5.10 Hodnota života ve vnímání lidí

Zajímalo mě, zda se podle respondentů může změnit vnímání života a jeho hodnoty poté, co je zaveden trest smrti. Tři z pěti laiků odpověděli, že hodnota života prokazatelně stoupne, lidé si ho budou víc vážit a mohlo by dojít i k poklesu kriminality. Dva z respondentů z laické veřejnosti mínili, že hodnota a vnímání života zůstane beze změny.

„Myslím, že by to neznevážilo tu hodnotu lidského života. Ten život má pro společnost právě vysokou hodnotu, když se snaží eliminovat jedince, kteří seberou právo na život další skupině lidí. Hodnota života se tím trestem smrti zvyšuje. Já to vidím tak, že když nastavím trest smrti, tak se snažím vyeliminovat jedince, kteří společnosti škodí a právě ti ubírají právo na život těm, co se snaží zákony dodržovat, chovají se podle etiky a zákonů.“

(Sára)

Odborníci se domnívali, že vnímání hodnoty života může být existencí trestu smrti ovlivněno pouze krátkodobě, např. v době kdy média prezentují případy exekucí. Následně se trest smrti zařadí do „běžného“ chodu společnosti a lidé se stanou vůči této problematice rezistentní, budou mít tendenci zapomínat. Jitka a František si myslí, že

rezistence může být způsobena i tím, že v zemích, kde existuje trest smrti, je dáno historicky, že život nemá takovou hodnotu sám o sobě.

„Obecně v těch zemích, kde je trest smrti zaveden, je hodnota lidského zdraví a života trošku jiná než u nás, a existující dlouhodobě aplikované trest smrti spíše otupí smysly lidí vůči té hodnotě. Lidé si to zvnitřní a stane se to součástí jejich života.“ (František)

4 ZÁVĚR

V práci jsem se pokusila nastínit komplikovaný vztah mezi trestem smrti a právy člověka, především právem na život. Cílem práce bylo zjistit, jak veřejnost pohlíží na tuto problematiku, zejm. v kontextu střetávání lidských práv se zájmy společnosti. Zajímalo mě, zda se budou lišit názory laické veřejnosti od názorů veřejnosti odborné.

K cíli práce jsem se propracovala skrze několik okruhů témat, které byly rozebírány v rámci rozhovorů s respondenty. Na úvod jsem respondenty požádala, aby mi objasnili, co pro ně znamená pojem trest a jakou plní funkci ve společnosti. Při vykládání významu pojmu trest se laická veřejnost shodla s odbornou veřejností na tvrzení, že trest je opatření (sankce), které je udělováno pachateli, jehož čin určitým způsobem narušil řád společnosti. Většina laické veřejnosti shledává účel trestu v odplatě za trestný čin, menší část respondentů spatřuje účel v ochraně společnosti nebo nápravě pachatele. Odborná veřejnost uváděla, že trest by měl sloužit především jako prevence před kriminalitou, tj. měl by odstrašit potencionální pachatele, a zároveň by měl odsouzeného pachatele napravit. Pouze jeden z respondentů-odborníků uvedl, že trest má sloužit především k ochraně společnosti, jako pojistka, že se nevhodné chování nebude opakovat. Zde se názory laiků a odborníků rozcházejí – laici upřednostňují využití trestu jako odplatu, zatímco odborníci vidí účel trestu v prevenci před trestnými činy a v nápravě daného pachatele.

V návaznosti na účel trestu jsem zjišťovala, zda si respondenti myslí, že má větší vliv na pachatele přísnost či jistota trestu. Většina respondentů z laické veřejnosti uvádí coby důležitější faktor přísnost. Laická veřejnost se značně rozchází, každý jednotlivý respondent má na přísnost a jistotu trestu jiný náhled. Jeden respondent uvedl, že žádný z faktorů nehraje roli. Další uvedl, že roli hraje hlavně přísnost, jiní dva respondenti se přikláněli spíše k vlivu jistoty trestu. Podle posledního z

odborníků je třeba uvažovat, zda se jedná o prvopachatele či recidivistu, kdy se prvopachatel spíše zalekne přísnosti trestu, zatímco recidivista jistoty dopadení.

Téma trestu smrti bylo v rozhovorech probíráno v několika ohledech. Zajímalo mě, zda by byli respondenti trestu smrti nakloněni či nikoli, za jaké trestné činy by ho udělovali a zda by přihlíželi k nějakým určitým okolnostem. Většina laiků by byla spíše nakloněna trestu smrti, pouze jeden respondent byl proti. Ti, kdo s trestem smrti souhlasili, tvrdili, že jeho účel je především v odplatě za zločin, zároveň v odstrašení dalších pachatelů a v ochraně společnosti. Většina respondentů vybraných z odborné veřejnosti nebyla trestu smrti nakloněna. Menšina s trestem smrti souhlasila, ale shodla se, že v současnosti by ho nebylo vhodné zavádět v ČR. Respondenti-odborníci, kteří stáli na straně trestu smrti, shledávali jeho účel v ochraně společnosti. Ti, kteří byli proti trestu smrti, se shodli, že by neměl odstrašující efekt. Nejčastější názory laiků a odborníků se rozcházejí. Laici by byli spíše pro trest smrti, který by sloužil jako odplata. Odborníci by byli spíše proti trestu smrti a ti, kteří byli pro, uváděli jako nejdůležitější ochranu společnosti.

Většina laické veřejnosti se shodla s odbornou, že by udělovala trest smrti pouze ve zvlášť výjimečných případech, kdy bylo člověku odepráno právo na život (vražda, terorismus, týrání vedoucí k usmrcení oběti). Zároveň by všech deset respondentů při trestání rozlišovalo, zda se jednalo o úmysl či nedbalost (např. v případě usmrcení člověka), přičemž trest smrti by nepřipadal v úvahu při neúmyslném zavinění. Všichni respondenti se také shodli, že by nebylo vhodné zavádět paušální kritéria, měl by se každý případ posuzovat individuálně a také by se mělo přihlídnout k tomu, zda je pachatel recidivista.

V souvislosti s trestem smrti mě zajímaly vznášené argumenty pro a proti. Laici uváděli následující argumenty pro trest smrti: snížení kriminality, odstranění jedinců ohrožujících řád společnosti, ekonomickou

výhodnost. Odborníci uváděli coby pozitiva trestu smrti především odstranění jedinců, kteří ohrožují společnost a vybočují z určitých norem lidskosti, a dále ekonomickou výhodnost.

Negativní stránky trestu smrti spatřovali laici i odborníci v možnosti justičního omylu a tedy v nenapravitelnosti a konečnosti trestu. Dále se názory liší - laici uváděli jako argument proti trestu smrti možnost odstraňování nepohodlných osob z politických, rasových aj. důvodů a také možnost selhání prostředků exekuce. Odborníci uváděli, že nikomu nepřísluší rozhodovat o životě druhých, a že by bylo složité určit osoby, které se budou na vykonání popravu podílet.

Pokud by byl trest smrti zaveden, bylo by třeba uvést legitimní způsob, jak provádět exekuce a rovněž určit výjimky, na které tento druh trest nebude možné uplatnit. Výjimky z výkonu trestu uděluje současné právo těmto třem skupinám osob: děti a mladiství, těhotné ženy, psychicky nemocní. Odborníci by udělovali výjimky všech třem skupinám, laici pouze posledním dvěma jmenovaným. V případě dětí a mladistvých by se k výjimce spíše nepřikláněli. Z odpovědí laiků bylo patrné, že jejich názor je utvářen na základě obrazu, který podávají média, kdy se v poslední době rozmáhají medializované kauzy mladistvých páchajících závažnou trestnou činností.

Ve způsobech exekuce nejsou laici jednotní. Dva respondenti by se neohlíželi na humánnost trestu, jeden by vyžadoval humánní popravu pomocí injekce a jeden respondent by prosazoval spíše nehumánní tresty, ale vzhledem k jejich špatné proveditelnosti by se přikláněl k popravě injekcí či na elektrickém křesle.

Dotázaní respondenti uváděli trest odnětí svobody coby nejvhodnější alternativu trestu smrti, proto jsem se zabírala i tematikou vězeňství. Zajímalo mě, jakou funkci by mělo vězení plnit a jakou v ČR skutečně plní. Zaměřila jsem se i na dobu po propuštění, kdy se člověk znovu začleňuje do společnosti. Laická i odborná veřejnost tvrdí, že

vězení by mělo napravit pachatele, odstrašit další osoby v překračování zákonů a ochránit společnost před nebezpečnými jedinci. Všichni se ale shodují, že české vězeňství plní spíše jen zmíněnou ochrannou funkci.

Aby byl člověku zmírněn trest a mohl být propuštěn, musí zažádat o podmíněčné propuštění či o milost. Většina respondentů – laiků i odborníků – by tyto dvě možnosti ponechala, ovšem měly by se udělovat s opatrností. Menšina laiků by obě možnosti zrušila, zatímco menšina odborníků by zrušila žádost o milost, avšak zanechala možnost podmíněčného propuštění.

V souvislosti se začleněním do společnosti se názory laiků a odborníků rozcházejí. První jmenovaní shledávají opětovné začlenění nemožné, druzí tvrdí opak - začlenění možné je, ovšem za předpokladu dlouhodobé a intenzivní práce s propuštěnými.

Zajímala jsem se o souvislosti mezi vnímání hodnoty života a trestem smrti. Majorita laiků se domnívá, že hodnota života po zavedení trestu smrti prokazatelně stoupne, lidé si budou víc vážit života svého i druhých. Odborníci oponují, trest smrti nepomůže pozvednout hodnotu života, nebo pouze v krátkodobém výhledu.

Většina respondentů z laické veřejnosti souhlasila s trestem smrti a domnívala se, že v určitých případech má společnost oprávnění odebrat právo na život jednomu ze svých členů a chránit tak své zájmy na úkor jedince. Odborná veřejnost byla ve většině proti trestu smrti, přičemž jako jeden z důvodů svého stanoviska uváděla, že nikdo nemá právo odejmout člověku právo na život. Jedná se o právo neodňatelné, jež musí být respektováno za každých okolností. Co se týče práva na svobodu, pohlíží na něj všech deset respondentů jinak než na právo na život. Odebrání svobody za porušení norem společnosti je podle všech deseti respondentů správné a pochopitelné. Nadto, svoboda může být člověku navrácena, narozdíl od života.

5 RESUMÉ

This bachelor thesis deals with the problem of death penalty, or capital punishment, and fundamental human rights, especially right to live. The thesis is divided into two part, first is theoretical and second is empirical one.

In the first part of my work, I focus on some issues. I mention a little bit about anthropology of law in the introduction. Then, I am concern with a conception of punishment and with the death penalty itself. I focus on its existence in various countries all over the world, on arguments for and against death penalty and on alternatives to this type of punishment. I also summarize roots of human rights and their development in history. In the final section of the theoretical part, I provide to the reader an overview of major organizations, that are involved in human rights.

The main goal of this paper is to find out, how lay people and experts look at giving priority to interests of society over interests of individual. I achieved the goal through using qualitative methods of research, namely through interviews with respondents. I found out, that opinions of lay people and experts differ. Experts are convinced about inalienability of fundamental human right, especially right to live, and this follows, that there is no right to take away the right to live from individual in any society and under any circumstances. Lay people think, that there is, in certain cases, priority of protecting society over human right to live.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

6.1 Literatura

Beccaria, Cesare. 2009. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava: Kalligram

Bedau, Hugo Adam. 1997a. „Offenses punishable by death.“ In: *The death penalty in America: current controversies*. Ed. Adam Hugo Bedau, New York: Oxford University Press, 36–41

Bedau, Hugo Adam. 1997b. „The controversy over race and class.“ In: *The death penalty in America: current controversies*. Ed. Adam Hugo Bedau, New York: Oxford University Press, 249–252

Bedau, Hugo Adam. 2004. „The present situation of the death penalty in the United States.“ In: *The death penalty: beyond abolition*. Ed. Roger Hood. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 205–214

Bernard, Russell Harvey. 1995. *Research methods in anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Walnut Creek: Altamira Press

Bestová, Cornelia C. 1996. *Trest smrti v německo-českém porovnání*. Brno: Doplněk

Drbohlav, Andrej. 2005. *Etopedie I.: Trest smrti versus trest života pro sériové vrahy*. Hradec Králové: Gaudeamus

Filip, Jan, Svatoň, Jan, Zimek, Josef. 2002. *Základy státovědy*. Brno: Masarykova univerzita

Giarratano, Joseph. 1991. „To the best of our knowledge, we have never been wrong: fallibility vs. finality in capital punishment.“ *The Yale Law Journal* 100, 4, 1005-1011

Hendl, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, s.r.o.

Holländer, Pavel. 2009. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.

Hood, Roger. 1996. *The Death penalty: a world-wide perspective*. Oxford: Clarendon Press

Inciardi, James A. 1994. *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing

Innes, Brian. 1999. *Dějiny mučení*. Praha: Svojtka & Co.

Jandourek, Jan. 2011. *Sociologie zločinu: Proč lidé vraždí a jezdí na černo*. Praha: Portál

Jelínek, Jiří. 2009. *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges

Kalvodová, Věra. 1995. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Masarykova univerzita

Karabec, Zdeněk. 2003. „Koncept restorativní justice.“ In: *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. Ed. Karabec, Zdeněk. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 5–20

Lata, Jan. 2007. *Účel a smysl trestu*. Praha: LexisNexis CZ

Liška, Otakar, Černý Kamil Miroslav, Kremličková, Ladislava, Maišaidr, Petr, Rokosová, Šárka, Serbusová, Jana, Vorel, Jaroslav. 2006. *Vykonané tresty smrti Československo 1918-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR

Locke, John. 1992. *Druhé pojednání o vládě*. Praha. Nakladatelství svoboda

Marešová, Lenka. 2007. *Milosti: ohnisko lidství v trestním právu*. Praha: Academia

- Martschukat, Jürgen. 2002. „The art of killing by electricity: the sublime and the electric chair.“ *The Journal of American History* 89, 3, 900-921
- Mařádek, Vladimír. 2005. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita
- Monestier, Martin. 1998. *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers
- Navrátilová, Jana. 2010. *Výjimečný trest*. Praha. Leges, s.r.o.
- Novotný, František a Souček, Josef a kol. 2010. *Trestní právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk
- Novotný, Oto. 1969a. *O trestu a vězenství*. Praha: Academia
- Novotný, Oto. 1969b. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Praha: Academia
- Pospíšil, Leopold. 1997. *Etnologie práva: Teze ke studiu práva z mezikulturní perspektivy*. Praha: SET OUT
- Prokosch, Eric. 2004. „The death penalty versus human rights.“ In: *The death penalty: beyond abolition*. Ed. Roger, Hood. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 23–36
- Radcliffe-Brown, Reginald Alfred. 1952. *Structure and function in primitive society: essays and addresses*. London: Cohen & West
- Radelet, L. Michael a Borg, J. Marian. 2000. „The changing nature of death penalty debates.“ *Annual Review of Sociology* 89, 3, 43-61
- Rousseau, Jacque Jean. 1989. *Rozpravy*. Praha: Nakladatelství svoboda
- Rozum, Jan. 2003. „Činnost Probační a mediační služby z pohledu restorativní justice.“ In: *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. Ed. Karabec, Zdeněk. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 41–54

Schwartz, Hermann. 1991. „Lidská práva a trestní řízení.“ *Právník* 1991, 1, 1–5

Štěřba, Vladislav. 2007. *Penologie*. Praha: Armex

Trestní zákoník, trestní řád, přestupky. Právní stav ke dni 5.1.2012. 2012. Praha: C.H.Beck

Trevaskes, Susan. 2008. „The Death Penalty in China Today: Kill Fewer, Kill Cautiously.“ *Asian Survey* 48, č. 3, 393–413

Xin, Chunying a Adenauer, Konrad. 1999. *Zhongguo de fa lèu zhi du ji qi gai ge/Chinese legal system & current legal reform*. Beijing: Fa lèu chu ban she

6.2 Prameny

Amnesty International. 2010. (cit. 2012-03-10).
(<http://www.amnesty.cz/trestsmrti>)

Amnesty International. 2011. *Death sentences and executions: 2010*. London: Peter Benenson House (cit. 2012-03-10)
(<http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT50/001/2011/en/ea1b6b25-a62a-4074-927d-ba51e88df2e9/act500012011en.pdf>)

Amnesty International. 2012a. (cit. 2012-03-12).
(<http://www.amnesty.org/en/who-we-are>).

Amnesty International. 2012b. *Death sentences and executions: 2011*. (cit. 2012-04-15) London: Peter Benenson House

Člověk v tísní. 2006. (cit. 2012-03-10). (<http://www.clovekvtsni.cz/>).

Evropa: oficiální portál Evropské unie. *Listina základních práv Evropské unie*. 2010. (cit. 2012-02-10)

(<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:CS:PDF>)

European court of Human Rights. 2010. *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod*. (cit. 2012-02-10)

(http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/82E3CE7F-5D3D-46EB-8C13-4F3262F9E20B/0/CZE_CONV.pdf)

Human Rights Watch. 2012. (cit. 2012-03-10). (<http://www.hrw.org/>).

International Federation for Human Rights. 2009. *Iran/death penalty: A state terror policy*. (cit. 2012-03-10)

(http://www.fidh.org/IMG/pdf/Rapport_Iran_final.pdf)

International federation for human rights. 2012. (cit. 2012-03-10).

(<http://www.fidh.org/-english->).

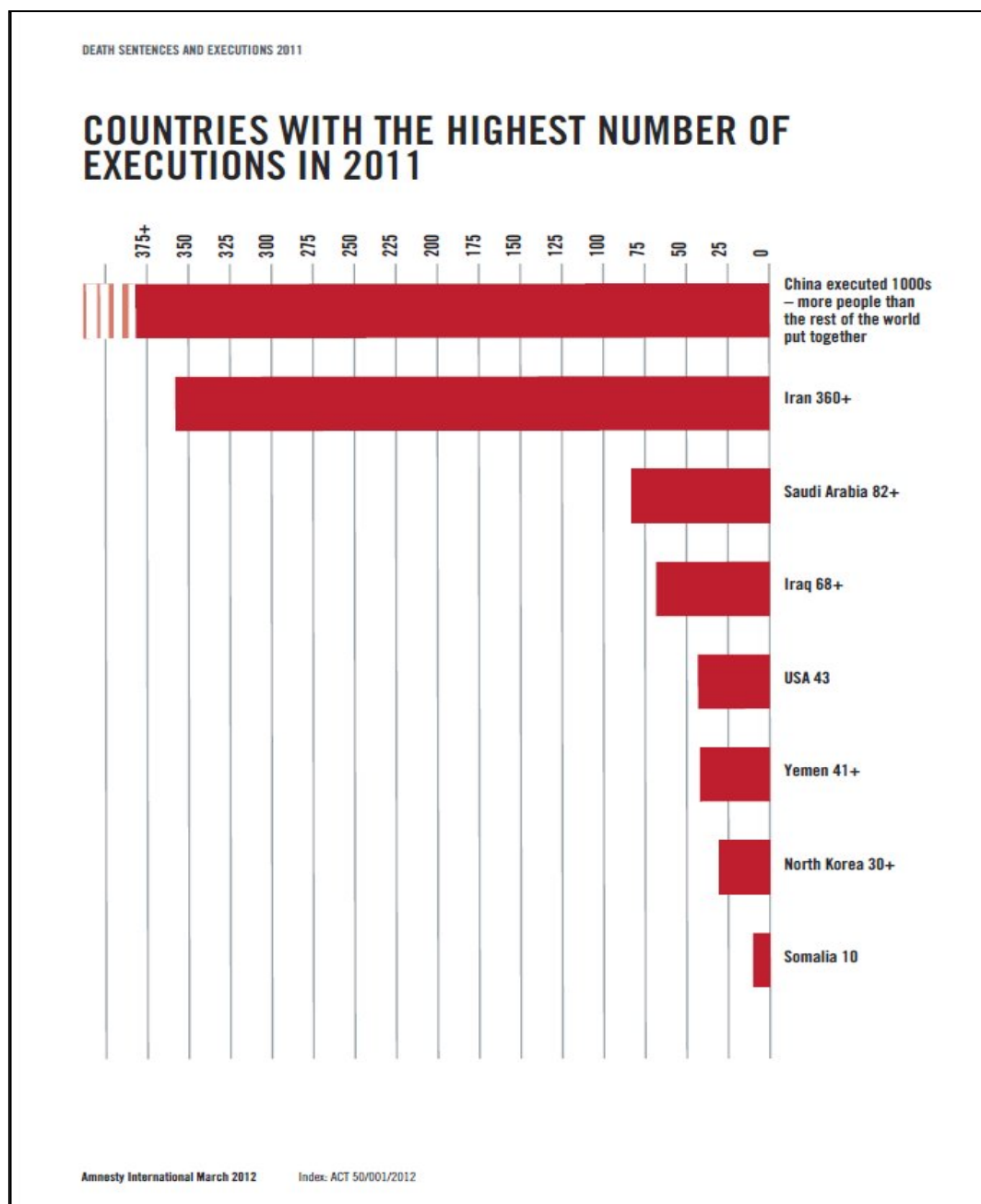
OSN. 2005. *Všeobecná deklarace lidských práv*. (cit. 2012-02-10)

(<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>)

Ústavní soud ČR. 2012. *Listina základních práv a svobod*. (cit. 2012-02-10). (<http://www.usoud.cz/clanek/listina>)

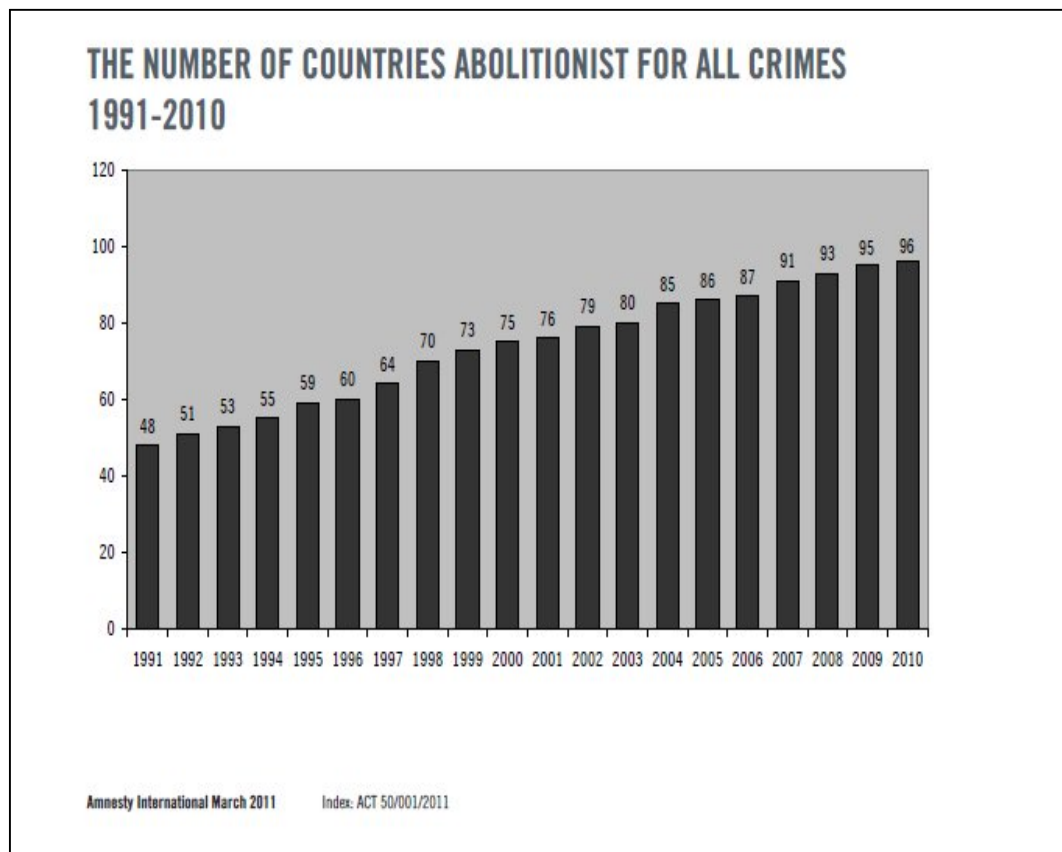
7 PŘÍLOHY

7.1 Příloha č.1: Přehled zemí s nejvyšším počtem exekucí

Zdroj: Amnesty International. 2012b. *Death sentences and executions: 2011*. London: Peter Benenson House

7.2 Příloha č. 2: Stoupající trend abolicionismu

Zdroj: Amnesty International. 2011. *Death sentences and executions: 2010*. London: Peter Benenson House

7.3 Příloha č.3: Seznam zemí, které zrušily trest smrti za všechny zločiny

Albánie, Andorra, Angola, Argentina, Arménie, Austrálie, Rakousko, Azerbajdžán, Belgie, Bhútán, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Burundi, Kambodža, Kanada, Kapverdy, Kolumbie, Cookovy ostrovy, Kostarika, Pobřeží slonoviny, Chorvatsko, Kypr, Česká republika, Dánsko, Džibuti, Dominikánská republika, Ekvádor, Estonsko, Finsko, Francie, Gabon, Gruzie, Německo, Řecko, Guinea-Bissau, Haiti, Svatý stolec, Honduras, Maďarsko, Island, Irsko, Itálie, Kiribati, Kyrgyzstán, Lotyšsko,

Lichtenštejnsko, Litva, Lucembursko, Makedonie, Malta, Marshallovy ostrovy, Mauritius, Mexiko, Mikronésie, Moldávie, Monako, Černá Hora, Mosambik, Namibie, Nepál, Nizozemí, Nový Zéland, Nikaragua, Niue, Norsko, Palau, Panama, Paraguay , Filipíny, Polsko, Portugalsko, Rumunsko, Rwanda, Samoa, San Marino, Svatý Tomáš a Princův ostrov, Senegal, Srbsko (včetně Kosova), Seychely, Slovensko, Slovinsko, Šalamounovy ostrovy, Jižní Afrika, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko, Východní Timor , Togo, Turecko, Turkmenistán, Tuvalu, Ukrajina, Velká Británie, Uruguay, Uzbekistán, Vanuatu, Venezuela.

Zdroj: Amnesty International. 2012b. *Death sentences and executions: 2011*. London: Peter Benenson House

7.4 Příloha č. 4: Seznam zemí, které zrušily trest smrti za běžné zločiny

Bolívie, Brazílie, Chile, El Salvador, Fidži, Izrael, Kazachstán, Peru

Zdroj: Amnesty International. 2012b. *Death sentences and executions: 2011*. London: Peter Benenson House

7.5 Příloha č. 5: Seznam zemí, které zrušily trest smrti v praxi

Alžírsko, Benin, Brunej, Burkina Faso, Kamerun, Středoafriická republika, Kongo (republika), Eritrea, Gambie, Ghana, Grenada, Keňa, Laos, Libérie, Madagaskar, Malawi, Maledivy, Mali, Mauritánie, Mongolsko, Maroko, Myanmar , Nauru, Niger, Papua-Nová Guinea, Rusko, Sierra Leone, Jižní Korea, Srí Lanka, Surinam, Svazijsko, Tádžikistán, Tanzanie, Tonga, Tunisko, Zambie.

Zdroj: Amnesty International. 2012b. *Death sentences and executions: 2011*. London: Peter Benenson House

7.6 Příloha č. 6: Seznam zemí, které zachovávají trest smrti

Afghánistán, Antigua a Barbuda, Bahamy, Bahrajn, Bangladéš, Barbados, Bělorusko, Belize, Botswana, Čad, Čína, Komory, Demokratická republika Kongo, Kuba, Dominikánská republika, Egypt, Rovníková Guinea, Etiopie, Guatemala, Guinea, Guyana, Indie , Indonésie, Írán, Irák, Jamajka, Japonsko, Jordánsko, Kuvajt, Libanon, Lesotho, Libye, Malajsie, Nigérie, Severní Korea, Omán, Pákistán, Palestinská samospráva, Katar, Svatý Kryštof a Nevis, Svatá Lucie, Svatý Vincenc a Grenadiny , Saúdská Arábie, Singapur, Somálsko, Jižní Súdán, Súdán, Sýrie, Taiwan, Thajsko, Trinidad a Tobago, Uganda, Spojené arabské emiráty, Spojené státy americké, Vietnam, Jemen, Zimbabwe

Zdroj: Amnesty International. 2012b. *Death sentences and executions: 2011*. London: Peter Benenson House